

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ

**A MENEKÜLTEKSEL FOGLALKOZÓ SZAKEMBEREK, ÖNKÉNTESK
KÖRÉBEN VÉGZETT INTERJÚS ÉS A MENEKÜLTEK KÖRÉBEN
VÉGZETT FÓKUSZCSONPORTOS KUTATÁS EREDMÉNYEIRŐL**

KÁRPÁTONK ALAPÍTVÁNY – MAGYARORSZÁG

2024. JÚNIUS

Szerző: Farkas Zsombor

A tanulmány a Reménnyel Teli Horizontok: Egy Éven Átívelő Támogatás és Szolidaritás a Menekültekért Magyarországon c. projekt keretében készült 2024-ben.

A projekt 2024. februártól 2024. decemberéig a Kárpátok Alapítvány koordinálásával valósul meg az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, az UNHCR támogatásával.

Jelen tanulmány nem feltétlenül tükrözi a projekt támogatója, az UNHCR álláspontját.

Felelős kiadó: Kárpátok Alapítvány-Magyarország, 3300 Eger, Felvégi út 53.

(Minden jog fenntartva.)

Köszönet a készítőknél és a partnereinknek.



Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. A STRUKTURÁLT INTERJÚK ELEMZÉSE	4
1.1. Az interjúalanyok jellemzői.....	5
1.2. Szakmai/civil tevékenységek, eredmények és nehézségek	6
1.2.1. Szakmai/civil tevékenységek és együttműködések.....	7
1.2.2. Eredmények, nehézségek, hiányok.....	13
1.3. A menekültek helyzete, diszkriminációs helyzetek, gyakorlatok	15
1.3.1. Általános tapasztalatok.....	15
1.3.2. Diszkriminációs esetek, egyéb incidensek	17
1.4. A nők és a gyerekek helyzete.....	20
1.5. A menekültek jövője.....	23
2. A FÓKUSZCSOPORTOK ELEMZÉSE.....	26
2.1. A Hajdú-Bihar és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fókuszcsoportok	26
2.1.1. Gazdasági aktivitás, tevékenységek	26
2.1.2. Lakhatás, lakáskörülmények	28
2.1.4. Tervek, jövő.....	32
2.2. A Heves megyei fókuszcsoport tapasztalatai.....	33
2.2.1. Oktatás, lakhatás, egészségügy, munka	33
2.2.2. Általános tapasztalatok, nehézségek és tervek	34
MELLÉKLET	36

BEVEZETÉS

A Kárpátok Alapítvány – Magyarország Heves, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében megvalósuló projektje keretében 2024. március és május között kvalitatív vizsgálatot végeztünk (a kérdőíves adatfelvétel mellett). A projekt munkatársai húsz strukturált interjút készítettek az ukrainai menekültekkel dolgozó szakemberekkel és önkéntesekkel, illetve egy külső kutató három fókuszcsoportos beszélgetést vezetett a projekt célcsoportjába tartozó menekültek részvételével. A beszámolóban ezek eredményeit összegezzük.

A kvalitatív kutatás célja volt egyrészt az, hogy a menekültekkel közvetlenül foglalkozó szakemberektől, önkéntesektől információkat kapjunk a szakmai tevékenységekkel kapcsolatos eredményekről és nehézségekről, általánosságban a menekültek helyzetéről, a roma és a nem roma menekültek esélyei, lehetőségei közötti különbségekről, valamint a menekült nők és gyerekek helyzetéről. Másrészt, a fókuszcsoportok keretében a menekülteket kérdeztük háttérükről, magyarországi tapasztalataikról, nehézségeikről, diszkriminációs esetekről, valamint a jövőre vonatkozó terveikről.¹

1. A STRUKTURÁLT INTERJÚK ELEMZÉSE

Az interjúalanyokat a projekt munkatársai keresték meg, és átlagosan 40-50 perces, személyes strukturált interjút készítettek velük. Az alanyok kiválasztásának elsődleges szempontja az volt, hogy rendelkezzenek a témában releváns információkkal, legyenek „első kézből származó” tapasztalataik a menekültekkel, a menekültekről. (Megjegyzendő, hogy több potenciális interjúalany nem vállalta a beszélgetést, jellemzően a téma érzékenyégére hivatkozva). A húsz interjúalany közül nyolc Heves megyében (közülük egy fő a projektben nem érintett Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is), tíz Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, kettő Hajdú-Bihar megyében dolgozik/dolgozott, illetve valamilyen módon foglalkozik/foglalkozott Ukrajnából menekült emberekkel. Az interjúalanyok főbb jellemzőit az 1. táblázatban foglaljuk össze.

1. táblázat: Az interjúalanyok foglalkozása/releváns pozíciója és működésük helyszíne (megye)

Interjúalany sorszáma	Foglalkozása/releváns pozíciója	Megye
1.	önkéntes	Heves (és Borsod-Abaúj-Zemplén)
2.	szociális koordinátor	Heves
3.	egyetemi oktató	Heves
4.	önkéntes egy segélyszervezetnél	Heves
5.	HR vezető	Heves
6.	óvodapedagógus	Heves

¹ Az interjúvázlatok a Mellékletben található.

Interjúalany sorszáma	Foglalkozása/releváns pozíciója	Megye
7.	óvodapedagógus	Heves
8.	pedagógus	Heves
9.	szereződéses katona	Hajdú-Bihar
10.	pedagógus	Szabolcs-Szatmár-Bereg
11.	szociális munkás	Szabolcs-Szatmár-Bereg
12.	önkéntes civil szervezetnél	Szabolcs-Szatmár-Bereg
13.	önkéntes	Hajdú-Bihar
14.	pedagógus, programkoordinátor	Szabolcs-Szatmár-Bereg
15.	óvodapedagógus	Szabolcs-Szatmár-Bereg
16.	projekt koordinátor civil szervezetnél	Szabolcs-Szatmár-Bereg
17.	kórházi ápoló	Szabolcs-Szatmár-Bereg
18.	szociálpedagógus, nevelő	Szabolcs-Szatmár-Bereg
19.	óvodavezető	Szabolcs-Szatmár-Bereg
20.	szakápoló, szociális munkás, önkéntes	Szabolcs-Szatmár-Bereg

1.1. Az interjúalanyok jellemzői

Az interjúalanyok túlnyomó többsége nő (16 nő, 4 férfi), szakmai hátterük és tapasztalatuk vegyes. Ahogy az 1. táblázatból látszik, van közöttük több pedagógus, óvodapedagógus, szociális munkás, katona, kórházi ápoló, egyetemi oktató, és olyanok is, akik, önkéntesként dolgoznak menekültekkel. Ennél is vegyesebb a menekültekkel való kapcsolatba kerülés, a velük való foglalkozás háttere, indíttatása, motivációja. Többben, amellet, hogy munkahelyükön kerültek kapcsolatba menekültekkel (óvodában, iskolában, egészségügyben, segélyszervezet, civil szervezet munkatársaként), önkéntesként is bekapcsolódtak a menekültek segítségébe, néhányan személyes indíttatásból (pl. kárpátaljai származás miatt), és a többség jelenlegi is foglalkozik menekült gyerekekkel, felnőttekkel, családokkal.

A tevékenységek szintén változóak: az óvodai-iskolai nevelés, oktatás mellett megjelenik többek között a délutáni korrepetálás, a fejlesztőpedagógusi, az ápolói, az egészségügyi szakdolgozói és a szociális munka, a szervezési, logisztikai, koordinációs feladatok, az információnyújtás, a felnőttoktatás, az adományosztás. Van olyan interjúalany, aki egy for-profit, ukrán vendégmunkásokat is foglalkoztató cég HR-vezetőjeként került kapcsolatba a menekültekkel, amikor a náluk dolgozók családtagjainak szállást és munkalehetőséget kerestek. Egy másik, segélyszervezetnél szociális koordinátorként dolgozó alany 2022. február végétől megyei szinten foglalkozik a menekültekkel, illetve szervezi ellátásukat. Egyetemi oktató interjúalanyunk alulról szerveződő, magánszemélyek által kezdeményezett segélyakciókban vett részt, adományokat vittek a határra. Szerződéses katona interjúalanyunk hét hónapig teljesített szolgálatot az ukrán-magyar határnál, együttműködve a rendőrséggel. Egyik önkéntesként segítő alanyunk ingatlanközvetítő, aki több civil szervezetnél önkénteskedik; az ukrán menekültek ellátásában, adományok szervezésben a háború kitörése óta vesz részt.

„Én Kárpátalján születtem, igaz, hogy ott már nincsenek jelentős számban sem rokonaim, sem ismerőseim. Nagyon rég elkerültem onnan, akik azóta születtek, azokkal mára már végképp nincs kötődésem, de akkor is az a szülőföldem. Azonnal egyértelmű volt, hogy amiben tudok, segítek. Ez a magánemberi része a dolognak, a másik meg a munkahelyem. (...) Én nem gondolom, hogy ennél kell súlyosabb élethelyzet, ami alapján a szolidaritásnak meg kell nyilvánulnia.” (14. interjúalany)

„2022 áprilisában kezdtem el menekültekkel dolgozni a humanitárius programban, mint terepmunkás. Mindezek előtt roma nőkkel már sokat dolgoztam együtt. Elsősorban a Kárpátaljáról érkezett roma menekült nőkkel voltam kapcsolatban.” (16. interjúalany)

„Én 2022 februárjában kerültem kapcsolatba először menekültekkel a záhonyi határnál. Eleinte önkénteskedtem, segítettem kiosztani az adományokat, takarókat, forró teát osztottam, segítettem eligazítani őket, sokszor lelki segítséget adtam nekik, hogy nyugodjanak meg, jó helyen vannak, és nem eshet bántódásuk. Viszont a végzettségemből adódóan, ha voltak kisebb fizikai sérüléseik, a legjobb tudásom szerint segítettem orvosolni azokat.” (20. interjúalany)

„A motiváció a segítségre az volt, ami a munkám is, az emberek segítése szociálisan. Teljes mértékben átérzem a helyzetüket, ezért is próbálom enyhíteni a képességeimhez mérten az adódó problémájukat. Kapcsolataim által próbálok nekik a {civil szervezet} adományain kívül is támogatókat keresni, és adományokat gyűjtök nekik.” (4. interjúalany)

„Ez természetes volt számunkra, nem volt kérdés, hogy segítünk, ahol és ahogy tudunk. Ha nem jött volna kérés a dolgozóinktól, akkor is megtettük volna. De az itt dolgozó kollégák kétségbeesetten jöttek hozzánk, hogy segítsünk. Velük együtt izgultunk, hogy elsősorban a fiatal férfiak hogyan tudnak átjönni a határon.” (5. interjúalany)

„Leginkább a rendőrökkel dolgoztunk együtt, a munkájukat segítettük, illetve a közelebbi kistelepülésekbe jártunk át közösen. Igazából, azt mondták nekünk, a magyar lakosság, hogy megnyugtató számukra, hogy mi kint vagyunk, mert félelmet keltett bennünk a hirtelen nagy menekült áradat.” (9. interjúalany)

„Az elején mi kerestük meg őket, felkutattuk, hol, merre vannak befogadó helyek, majd felmértük az igényeket, és annak megfelelően szállítottuk az adományokat. Már később, maguk a befogadó szálláshely tulajdonosai kerestek bennünket, mert hallottak róla, hogy segítünk. (12. interjúalany)

1.2. Szakmai/civil tevékenységek, eredmények és nehézségek

Az interjú második blokkjában részletesen kérdeztük az alanyok által végzett releváns szakmai tevékenységek és együttműködések jellemzőit, az eszközöket, a módszereket, az elért menekült számát, valamint az eredményeket és a nehézségeket. Ahogy fentebb utaltunk rá, az interjúalanyok számos különböző tevékenységet végeznek, illetve eltérő módokon, szerepekben, feladatok kapcsán kerültek kapcsolatba az ukrain menekültekkel. Ennek megfelelően különböző tapasztalatokról számoltak be, természetesen a saját és/vagy a szervezetük szemszögéből, így sokféle információt sikerült összegyűjtenünk.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg és a Hajdú-Bihar megyei interjúalanyok többsége magyarul beszélő, Kárpátaljai roma menekültekkel került kapcsolatba, de itt is vannak kivételek (pl. olyan óvoda, ahová ukrán származású, magyarul nem beszélő gyerekek járnak), illetve több esetben vegyesen fordulnak elő a roma és a nem roma, illetve a magyarul és az ukránul beszélő menekültek. A Heves megyei interjúalanyok többnyire magyarul nem beszélő, ukrán származású menekültekkel dolgoznak.

1.2.1. Szakmai/civil tevékenységek és együttműködések

A húsz interjú alapján a releváns tevékenységek négy nagyobb csoportba sorolhatók, amelyek között több esetben vannak átfedések, illetve előfordul, hogy az interjúalany menekültekkel végzett fizetett munkája mellett önkéntes tevékenységekben is részt vesz, részt vett. Ezzel együtt, a következő fő csoportokat alakítottuk ki: 1. Óvodai és iskolai nevelés, oktatás, óvodapedagógusi-pedagógusi munka; 2. Koordináció, logisztika, szervezés, ellátások biztosítása segélyszervezetnél, civil szervezetnél; 3. Önkéntes tevékenységek; 4. Egyéb tevékenységek.

1. Óvodai és iskolai nevelés, oktatás, óvodapedagógusi-pedagógusi munka

A csoportba összesen hat interjúalany tartozik, közülük négy az óvodai, kettő az iskolai nevelésben-oktatásban érintett, vagyis óvodapedagógusként, illetve pedagógusként foglalkoznak, vagy foglalkoztak menekült gyerekekkel. Két óvodai alanyunk csoportjába egy-két menekült gyerek került, a másik két alany – kissé meglepő módon – nem akart válaszolni erre a kérdésre. Egyikük azt emelte ki, hogy a csoportba járó egyetlen menekült, magyarul nem beszélő kisfiút (tavaly ballagott el egy másik gyerek) hogyan igyekeznek bevonni a csoportba, és segíteni neki a mindennapi nevelés során (IKT eszközökkel, fordítóprogrammal, néhány ukrán szó, kifejezés megtanulásával, „hogy segítsünk neki a beilleszkedésben, hogy minél otthonosabban érezze magát itt a környezetben, az óvodánkban”). A másik óvodapedagógus (és fejlesztőpedagógus), akinek csoportjába jelenleg szintén egy ukrán nyelvű menekült gyerek jár (korábban többen voltak), hasonlókat fogalmazott meg. Egy másik interjúalany a szokásos óvodai nevelés mellett gyógypedagógiai feladatokat (mozgásfejlesztés, mozgásterápia, kognitív fejlesztés) is ellát, ennek keretében heti több alkalommal tart fejlesztő foglalkozásokat, többnyire ukrán anyanyelvű gyerekeknek is.

Az együttműködések kapcsán egyik interjúalanyunk kiemelte, hogy a korábbi időszakban volt egy kirendelt segítőjük és tolmácsuk, de erre ma már nincs szükség. Egy másik óvodapedagógus ennél sokrétűbb szakmai együttműködésről számolt be: kapcsolatfelvétel a szakszolgálattal, a szakértői bizottsággal, más óvodapedagógusokkal és pszichológussal (ha szükséges), ami egyébként is része az óvoda munkájának. Óvodavezető alanyunk szerint „intézményi kapcsolódás” nem volt, csak óraadó nyelvtanárral dolgoztak közösen. A csoportba tartozó negyedik interjúalany nem beszélt együttműködésekről.

„A különböző óvodai foglalkozásokon mi, pedagógusok felmérjük a gyerekek fejlődési szintjét, ezáltal tudjuk, hogy melyik gyermeknek milyen foglalkozásokra van pluszban szüksége. A menekült gyerekekkel kapcsolatban egyből tudtuk, hogy nagyobb odafigyelésre van szükségük, hiszen nagyon sokan közülük kevésbé vagy pedig egyáltalán nem beszélték a magyar nyelvet. (..) Ugyanúgy, mint a csoport többi gyerekével, óvodai teendőket látunk el, óvodai pedagógia feladatokat végzek, illetve a csoporton kívül gyógypedagógiai feladatokat látok el. Vannak néhányan, akik járnak hozzám fejlesztő foglalkozásokra, van köztük, aki csak heti egy órát vesz igénybe, de van, aki mindennap jár fejlesztésre. Többnyire mozgásfejlesztést tartok, mozgásterápiát, kognitív képesség fejlesztést, finommotorika, illetve figyelem-émlékezet fejlesztést.” (15.)

„Az elmúlt év során, év elején kezdődött, hiszen csoportokkal is foglalkozok, nem csak vezetőként tevékenykedek. A csoportomba kerültek a gyermekek. Ukrajnából menekült családok, akik a településünkön telepedtek meg. Ily módon kerültem velük kapcsolatba. Annak idején az óvoda miatt napi rendszerességgel. Van, amelyik kapcsolat már nem él, nem tart, hiszen azóta mentek már iskolába. De mindennap jártak a gyerekek óvodába, így egy nagyon pozitív kapcsolat volt.” (19.)

Két pedagógus interjúalanyunk közül az egyik, aki egyben iskolai igazgató is, többek között arról beszélt, hogy kárpátaljai, magyarul beszélő, alsó tagozatos menekült diákjaikat speciális eszközökkel, külön órákkal és mentorprogrammal is támogatják. Utóbbi keretében egy-egy empatikus tanár és diák segíti a menekült tanulókat a beilleszkedésben, a tanulmányokban, az új környezethez való alkalmazkodásban. Emellett felméri a hozzájuk érkező gyerekek készségeit, képességeit, és eszerint sorolják be őket az osztályokba (ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy pl. egy harmadikos menekült gyerek első osztályba került). Másik alanyunk heti háromszor 45 percben, délutánonként foglalkozik ukrán származású, anyanyelvű tanulókkal; tavaly még többel, ebben a tanévben már csak két fővel. Az együttműködések kapcsán csak azt említette, hogy a gyerekeket tanító kollégával szokott egyeztetni.

„Az iskola általában különböző módszerekkel kerülhet kapcsolatba az ukrán diákokkal. Például az állami hatóságok, a menekültügyi szervezetek, vagy más civil szervezetek közvetítésével kerülnek kapcsolatba a családok az oktatási intézménnyel. Ami a mi intézményünket illeti, van néhány Kárpátaljáról érkező diákunk, magyar nyelven beszélnek. Így „könnyebb” helyzetben vagyunk, ők a környéken élnek, és mivel körzeti iskola vagyunk, így kötelesek vagyunk felvenni. Valóban nagy kihívás, de rendkívül fontos és kielégítő feladat is lehet. Fontos megérteni és tiszteletben tartani kulturális hátterüket, a nyelvi szükségleteiket és az esetleges traumákat, amelyeket az otthonuktól való elszakadás vagy a menekülés okozott.” (10. interjúalany)

„A mentor segít az iskolai rendszer és a kultúra megértésében, nyelvi támogatást nyújt abban, hogy a diák kapcsolatba kerüljön az iskolai közösséggel, és barátokra leljen. A mentorprogramunk általában hosszú távú támogatást nyújt, ami segít abban, hogy az ukrán menekült diákok sikeresen boldoguljanak az iskolában. Külön óra keretében pedig a felzárkóztatás a cél.” (10. interjúalany)

„(...) tavaly én úgy oktattam őket, októberben kezdődött talán, és úgy oktattam őket, hogy heti háromszor negyvenöt perc. Tehát ebben volt egyik nap két dupla óra. És a másik, tehát még egy

negyvenöt perc, egy másik napon. És akkor ezt így vittük végig, akkor még nagyobb gyerekek is voltak a csapatban, csak ők ugye, idén már azt hallottuk, amit megérték a kommunikációból, hogy elmentek külföldre, vagy másfelé keresték meg a boldogulást, és akkor ez a két kislány maradt még itt nálam az idei tanévben.” (8. interjúalany)

2. Koordináció, logisztika, szervezés, ellátások biztosítása segélyszervezetnél, civil szervezetnél

Ebbe a csoportba hat interjúalany került, ők segélyszervezetek, civil szervezetek munkatársaiként dolgoznak menekültekkel, illetve vesznek részt őket célzó tevékenységekben, programokban, projektekben. Ahogy a csoport elnevezése jelzi, a végzett tevékenységek, feladatok sokrétűek; idesorolhatók a háború kitörése után szinte közvetlenül megkezdett koordinációs, logisztikai, szervezési munkák, az adományok megszervezése és szétosztása, majd a különböző, de jellemzően egészségügyi és szociális szolgáltatások, ellátások biztosítása, a menekültek azokhoz való eljuttatása, a különböző jogosultságokkal, dokumentumokkal, szállással, óvodával, iskolával kapcsolatos ügyintézés. Összességében ezek a leggyakoribb tevékenységtípusok, de több interjúalany is kiemelte vagy érintette az érdekképviselőket, a jogi segítségnyújtást szükség esetén. Egy megkérdezett hangsúlyozta, hogy szervezete fontos koordinációs szerepet töltött be, több civil szervezet, segélyszervezet munkáját hangolták össze, ami egyúttal több nagyobb és kisebb szervezettel való szoros együttműködést is jelent. Egy másik, szintén jelentősebb segélyszervezetnél dolgozó alany többek között azt emelte ki, hogy a háború kitörése után – kiterjedt kapcsolatrendszerüknek és releváns tapasztalatuknak köszönhetően – szinte azonnal fel tudták szerelni raktáraikat, rengeteg adományt gyűjtöttek, és sok megkeresést is kaptak. Azt is említette, hogy néhány napra el tudtak vinni 15 menekültet (szülőket és gyerekeket) a Balatonhoz, „hogy egy kicsit feltöltődjenek”. Másik (roma) interjúalanyunk szintén összetett tevékenységekről beszélt, illetve arról, hogyan tudtak segíteni egyes segítő szervezetek és a roma menekültek közötti kommunikációban. Egy további alany speciális területen dolgozik, terepen; a nők szexuális és reprodukciós jogaival, a terhesség és a szülés során nyújtott támogatással foglalkoznak, ehhez kapcsolódóan adományozást is végeznek; célcsoportjukba elsősorban a Kárpátaljáról érkező roma nők tartoznak. Ez a szervezet szoros kapcsolatban áll tolmácsokkal, egészségügyi szakemberekkel, orvosokkal, civil szervezetekkel, iskolákkal és óvodákkal.

„Mi voltunk a cigány csapat, nekünk nem volt asztalunk, molinóink, sőt már pénzünk sem volt, hogy némi adományt szerezzünk be. A pestiek is egy hónap után levonultak a területről, mert elfogyott a támogatásuk. Önkéntes munkával, null forintból próbáltunk segíteni a roma menekülteken. Én próbáltam minden szervezettel jó kapcsolatot kialakítani, mindenkivel beszélgetni, hogy ha szükség van pelenkára, vagy bármi másra, akkor adjanak a roma menekülteknek is. Mindennap kint voltunk, sőt volt, hogy éjszaka is kimentünk, mert azt hallottunk, hogy a kárpátaljai cigányokat csak esti járattal engedik át. Tényleg így volt. (...) Volt olyan szervezet, aki örült, hogy ott vagyunk kint, mert amikor megrohmozták a roma menekültek a „büfét”, akkor igencsak megijedtek a szervezet munkatársai, de mi ezt észrevettük, gyorsan odamentünk, és segítettünk az osztásban, vagy kértük, hogy csendesebben legyenek.” (13. interjúalany)

„Kialakult egy ilyen rendszer, hogy mi az, amire... és akkor mindig kérdezték tőlünk, és az már könnyebbség volt nekünk is. Tudtuk, hogy mi az, amire szüksége van annak a 130 embernek, mert kb. annyival indultunk 2022 február-márciusában, aztán egy másik városban volt egy 70 fős csapat, főleg kárpátaljaiak érkeztek hozzánk. Hozzánk tartozott az a csapat is. Itt 80 főt számlálunk, ebből kb. 60 fő ukrán menekült.” (2. interjúalany)

„A menekültügy egy speciális történet, merthogy leszámítva azt az egy menekülthullámot, ami volt itt néhány évvel ezelőtt, jellemzően nem végeztünk komolyabb menekültügyi tevékenységet, de katasztrófavédelmi helyzetekben helyt szoktunk állni. (...) A szervezetünk akkor koordinátori szerepbe került, és ahogy biztosított lett a szociális ellátás, az egészségügyi ellátás, megkezdtük a gyerekek körüli teendők intézését, óvodáztatással, iskoláztatással és egyebekkel kapcsolatban. Merthogy a menekültes státusszal kötelezettségek is jártak, úgyhogy próbáltuk segíteni az ukrán menekülteket abban, hogy eleget tudjanak tenni azoknak a kötelezettségeknek, amik a Magyarországon belül hatályos jogszabályok miatt rájuk nézve is kötelezőek.” (1. interjúalany)

„Érkeztek a menekültek, hozták a katasztrófavédelmi kollégák. Mi kell a menekültnek? Tisztálkodási cucc, víz, üdítő, tartós élelmiszerek, ez a legfontosabb első alkalommal, és beszélgetéssel. Próbáld megnyugtatni őket valamilyen szinten, amennyire meg lehet egy ilyen lehetetlen helyzetben. A mi raktárainkat felszereltük, pár napon belül minden volt, folyamatosan érkeztek a menekültek. Ha visszaemlékszem, 130-140 emberrel kezdtük a február végét - március elejét. Onnantól kezdve a mai napig is, bár a létszám már csökkent.” (2. interjúalany)

„A háború kitörését követően mi is úgy éreztük, hogy segítenünk kell, így adományokat gyűjtöttünk és vittük {falvakba}, de ez nem működött sokáig, mert adományokkal teli teherautót nem engednek át a barabási határon. Emellett, a családok átmeneti szállásán fogadtunk Ukrajnából érkező családokat, és elszállásoltuk őket. Két hetet tölthettek itt, ennyi idő alatt meg kellett oldani a további lakhatást. Ebben is próbáltuk segíteni őket. Első alkalommal hét család érkezett.” (11. interjúalany)

„Ez egy terepmunka, egy komplett esetkezelés. Kifejezetten a nők szexuális és reprodukciós jogaihoz, egészségéhez kapcsolódóan, kezdetben a várandósság támogatása és a szülés támogatása, és aztán bekapcsolódott a fogamzásgátlás, illetve, akinek szüksége volt az abortusz kérdésben segítségre. Ez abban merül ki, hogy információt kaptak, hogy hogyan működik ez itt Magyarországon, a várandósgondozás, mert nálunk más, mint, ahogy Ukrajnában működött, illetve, hogy egyáltalán el tudjanak indulni, kiket kell megkeresni, megtalálni az összeköttetéseket, és aztán vizsgálatokra is elkísérni őket.” (16. interjúalany)

Az elért menekültek számában jelentősek a különbségek, ami persze nagymértékben függ a végzett tevékenység, a nyújtott szolgáltatás jellegétől, és attól, hogy milyen típusú településen, településeken (megyei jogú város, kisvárosok, falvak) dolgoznak a szervezetek. Ketten 130-140 fős menekült célcsoportot említettek, egy-egy alany szerint 200 főt, illetve 200-250 menekültet érnek, értek el, miközben egy másik interjúalany 35 fővel (15 családdal) van rendszeres kapcsolatban; jellemzően különböző adománycsomagokat biztosít számukra.

3. Önkéntes tevékenységek

Az önkéntes csoportba két interjúalany sorolható egyértelműen, mégis fontos lehet annak megkülönböztetése, hogy a megkérdezettek fizetett munkájuk keretében (is) vagy önkéntesként foglalkoznak, foglalkoztak menekültekkel. Egyikük egyetemi oktató, kutató, aki – ahogy korábban említettük – magánszemélyek szerveződésében vett részt, az informális csoport különféle adományokat gyűjtött és vitt a határra rögtön a háború kitörése után. Egyúttal tagja egy jótékonyági szervezetnek, amely menekülteket célzó projektet valósított meg (jellemzően tartós élelmiszereket, gyógyszereket, vitaminokat, higiéniai termékeket osztottak számukra); ezt koordinálta interjúalanyunk. Összességében több, mint 200 menekülttel álltak kapcsolatban (városi kollektív szálláson és panziókban élőkkel), és számos szereplővel együttműködtek (egyetem, önkormányzat, cégek, szervezetek). Másik, ingatlanközvetítőként dolgozó alanyunk, akiről már szintén volt szó, régóta végez önkéntes munkát különböző szervezeteknél, a háború kitörése után az adománygyűjtésbe kapcsolódott be, ennek során több szereplővel (releváns intézmények, befogadó helyek, önkormányzatok) került kapcsolatba.

„A városban két menekült szállásra érkeztek ezek az emberek, és mind a két helyszínen intenzív kapcsolatot építettünk ki. Akkor valóban mondhatni, hogy napi szintű volt ez a kapcsolat, most már rendszertelennek mondanám, tehát nem tudnám meghatározni, de nem vagyok ott heti szinten, hanem amikor például indítunk egy ilyen projektet, akkor megjelenek, és képviselem például az egyesületünk irányából a támogatottak segítségét (...) tartós élelmiszereket, illetve vény nélkül kapható gyógyszereket, (...) étrendkiegészítőket, vitaminokat adtunk, illetve kifejezetten női higiéniai termékeket a lakóknak. (...) Úgyhogy ennek a két otthon igényeinek az összes rendezése, menedzselése is a feladataim közé tartozott, meg nyilván az árubeszerzés, annak a kiosztása, tehát mindenféle koordinációs tevékenység.” (3. interjúalany)

„Egyértelműen a legfontosabb és legtöbbet adó az egyetem volt, ahol egyébként egy munkabizottság is alakult, jellemzően a segítő szervek, hatóságok képviselőinek részvételével. Én abba, mint külsős önkéntesként kaptam meghívást, és rengeteget lehetett tanulni, nagyon jó kis csapat volt, és sokat dolgoztunk együtt. (...) Önkormányzat, cégekkel, volt egy fodrászcikket árusító vállalkozás, akik többször is segítettek a projektet, de jellemzően magánszemélyek támogatásával. A civilek közül még a Közösségi Alapítványt említeném meg, akik pályázati forrást biztosítottak a menekültek kirándultatására.” (3. interjúalany)

„A {kávézóban} voltunk, készítettük többen a szokásos szeretett szendvicseket, és közben azon agyaltunk, hogyan tudnánk mi is segíteni a menekülteken, hiszen ebben az időszakban minden civil és civil szervezet megmozdult, segíteni akart, így mi is. Az alapítványvezető videó üzenetével hívtuk fel az adományozók figyelmét, hogy a kávézóba várunk mindenféle adományokat, leginkább tartós, száraz élelmiszert, konzerveket, kézi csomagba való higiénés termékeket, plédeket, ruhákat. Nagyon sokan megmozdultak, hozták az adományokat, és a bankszámlára is utaltak, hogy támogassák a küldetést. Felvettük a kapcsolatot intézmények, befogadóhelyek vezetőjével, akik a menekültek befogadásán dolgoztak, akár állandó, vagy átmeneti időre. Számos településsel volt kapcsolatunk. (...) Az elején mi kerestük meg őket, felkutattuk, hol, merre vannak befogadó helyek, majd felmértük az igényeket, és annak megfelelően szállítottuk az adományokat. Már később maguk a befogadó szálláshely tulajdonosai kerestek bennünket, mert hallottak róla, hogy segítünk.” (16. interjúalany)

4. Egyéb tevékenységek

Az egyéb kategóriába az az öt interjúalany, illetve tevékenységtípus került, amelyek nem sorolhatók egyik fenti kategóriába sem. A már említett szerződéses katona és a HR-vezető mellett ebbe a csoportba került az egyetemi szakkollégiumban tanárként, nevelőként dolgozó alanyunk, aki a szakkollégiumba vont be menekült fiatalokat; a háború utáni első időszakban több tíz fiatal volt, jelenleg négy „van a látókörükben”. Ápolóként dolgozó interjúalanyunk előbb szakfordításokat készített, majd a menekültek ellátásában, „egészségügyi ápolásában” is részt vett, ukrán (ukránul és oroszul beszélő) menekültekkel, összesen mintegy 30 fővel foglalkozott. Ebbe a csoportba soroltuk a középiskolai nevelőt, aki munkahelyén került kapcsolatba ukrán menekült fiatalokkal; a háború kitörése után rögtön el kellett helyezniük több, mint 200 főt; jelenleg mintegy száz, ukránul és magyarul beszélő menekülttel foglalkozik, velük „mindennapi kapcsolatban” áll. Egy másik interjúalanyunk egészségügyi szakápolóként és szociális munkásként, illetve önkéntes tevékenységek során is kapcsolatba került menekültekkel.

„Létszám fölött is vettünk föl olyan fiatalokat, akik ebben érintettek. Mert, hogy ez egy rendkívüli helyzet, és a mi profilunk nem egészen az, hogy a háború elől menekülő embereken segítsünk. De mégis kötelességünknek éreztük, és megtaláltuk a módját. A módja pedig az volt, hogy a nyugatról érkező egyházi adományokat felhasználva...Miközben ők teljes értékű tagok, az ő ösztöndíjuk nem az intézményi költségvetésből van, hanem a nyugatról érkező adományból. Ezt kellett menedzselni, meg kellett oldani, hogy ez lehetséges legyen, és egészen sokféle tényezővel kellett számolni ehhez.” (14. interjúalany)

„Reggel megkaptuk a feladatot, hogy hova, melyik határátkelőhöz kell menni, az eligazítás után pedig utaztunk ki. A legtöbb időt én {településen} voltam, nyolcfős csapattal teljesítettünk egy szolgálatot. Négy ember a határátkelőn teljesítette, négy ember pedig rendőrök mellett teljesítette a szolgálatot. Az átkelőn az volt a feladat, hogy a vámossoknak besegítsünk a papírozásba.” (9. interjúalany)

„A munkavégzéshez szükséges legfontosabb iratok beszerzésében segíték leginkább (TAJ kártya, adókártya stb.). Napi rendszeres feladataim nincsenek, főleg akkor segíték, amikor valaki felvételre kerül hozzánk. Fontos feladat, hogy akinek szüksége van rá, annak a lakhatás megoldásában is segíteni tudjunk. Van a cégnek saját ingatlana, de bérlünk is lakásokat annak érdekében, hogy akinek szüksége van rá, biztosítani tudjuk a lakhatását.” (5. interjúalany)

„Nagyon sokszor a menekültek pszichés problémáikkal is foglalkozom, itt sok a fiatal felnőtt. Ha valaki beteg, én koordinálok, hogy orvosi segítséget kapjon, idegbénulással is én vittem két héten keresztül az egyik menekültet fizioterápiás kezelésre. Sokat küzdök az egészségügyi intézmény ellátásával, mert nincsenek tisztában azzal, hogy a kettős állampolgárú menekültnek is ugyanaz az ellátás jár, mint a magyar állampolgárnak ma Magyarországon.” (18. interjúalany)

A szakkollégium a „szeretetszolgálat” és az egyházzal” működött együtt, tőlük kaptak támogatást is. Ápoló alanyunk több jelentős szervezettel (ENSZ, Menedék Egyesület, Vöröskereszt) került kapcsolatba különböző módokon. A pedagógus végzettségű, nevelőként dolgozó interjúalany más jellegű, de szintén kiterjedt együttműködésről számolt be (családok

átmeneti otthona, polgármesteri hivatal, rendőrség, Vizimentők Egyesülete). Mindketten említették a Somnakuno Drom Roma Női Civil Egyesületet. Szakápoló, szociális munkás és önkéntes alanyunk szintén széleskörű együttműködésről beszélt (óvodával, iskolával, szociális és egyéb szakemberekkel, tolmácsokkal, háziorvossal, védőnővel). A szerződéses katonaként dolgozó megkérdezett – ahogy szó volt róla – munkájából adódóan leginkább a rendőrséggel működött együtt.

1.2.2. Eredmények, nehézségek, hiányok

Az interjúalanyok egyrészt számos, a menekültekkel végzett munka során tapasztalt nehézségről számoltak be, ezek jellemzően – ahogy az általános tapasztalatoknál (1.3.1.) is kiemeljük – a nyelvi akadályokhoz, a munkakereséséhez, munkavállaláshoz, valamint a szolgáltatások eléréséhez kapcsolódnak (összefüggésben a nyelvismerettel, illetve annak hiányával, és a jogi státusszal, a releváns dokumentumok, az állandó lakcím meglétével/hiányával). A rendszerszintű nehézségek mellett természetesen különböző egyéni, illetve speciális nehézségek is felmerültek, amelyeket az adott szakember, önkéntes és/vagy szervezet/intézmény igyekezett megoldani. Összességében, bár nem minden alanyunk beszélt erről, de az látszik, hogy voltak, vannak eredményei a munkának, amelyek persze a végzett tevékenységek szerint különböznek egymástól. Többben fontos eredményként emelték ki, hogy sikerült áthidalni a nyelvi korlátokat mind a felnőttek, mind a gyerekek esetében, az intézménybe járó gyerekek már beszélnek, értik a magyar nyelvet; sikerült megerősíteni az embereket, illetve biztonságos környezetet teremteni nekik; sikerült eljuttatni őket – még ha ez gyakran sok akadállyal és konfliktussal is járt – a szükséges szolgáltatásokhoz (különösen az egészségügy terén); sikerült megfelelő óvodát, iskolát találni a gyerekeknek, munkahelyet a szülőknek.

„Én eredményesnek tartom a munkámat, igaz, ez egy nagyon hosszú folyamat, hiszen az első problémát kell minden esetben orvosolnunk, az pedig a lakhatás kérdése. Ha ez megvan, valahogy be kell törniük a munkaerőpiacra, de mindenhez érvényes okmányokra van szükség, illetve munkalehetőségre. Ez egy nagyon összetett és bonyolult feladat, de mára már van olyan családunk, akik a nulláról kezdték újra az életüket itt Magyarországon, és ma már saját házat tudnak vásárolni.” (20. interjú)

„Eredményesnek tartom a saját munkámat, hiszen személy szerint kb. ötven menekült nőt sikerült végig kísérem a várandósága alatt, és még a szülés utáni hat hónapban is aktívan részt vettem a segítségükben. Sikerült minden okmányhoz hozzáférniük a segítségével.” (16. interjúalany)

„Volt két kislányunk, akik egyáltalán nem tudtak magyarul, ez volt a legnagyobb nehézségünk, hogy a magyar nyelvet meg kellett neki tanítani, hogy folyékonyan tudjanak beszélni, illetve, hogy meg tudjuk egymást érteni. Ezt a problémát sikeresen tudtuk orvosolni, így a további fejlesztések már zökkenőmentesen tudnak működni.” (15. interjúalany)

„Rövid, közép, hosszú távon kimagaslóan eredményesnek ítélem meg a menekültekkel való munkánkat, mivel példaértékűen a legtöbb és legjobb ellátást kapták a megyében.” (17. interjúalany)

„Nagyon eredményesnek tartom {a munkánkat}, hiszen látom ezekben az emberekben az akaratot, egy biztonságos jövőkép látszik kialakulni bennük, ami szerintem nekünk is köszönhető. Mi biztatjuk őket arra, hogy ne adják fel, bármilyen sérelem vagy bántás is érte, éri őket.” (18. interjúalany)

„A nyelv volt az egyik probléma. Voltak, akik nem beszéltek magyarul, nem értették a nyelvet, ezáltal minden kérdésre csak mosolyogtak. Az egyik gyereknek, ha jól emlékszem, két szóból állt a szókincse, a jó és a köszönöm.” (19. interjúalany)

„A nyelvi nehézség, és igazából az, hogy a szülőkkel se tudok így kapcsolatot tartani, tehát nem. Nem tudok, tehát nem tudok velük kommunikálni. Na, ez okoz inkább problémát, nem találok velük a kapcsolódást.” (8. interjúalany)

„Tényleg mindent megpróbálunk, hogy segítsünk nekik. Tudunk kommunikálni egymással, ha probléma adódik, igyekszünk nekik minél többet segíteni, Most az iskolával kapcsolatban is, hogy plusz egy évet maradjon, abban is segítettünk, hogy hová kell a papírokat, milyen adatokat kell kitölteni. Úgyhogy, ha bármi ilyen adódott, mindig segítettünk.” (6. interjúalany)

„Nyelvi nehézségeik vannak főleg, és talán még a lelki segítségnyújtást említeném meg (...). Ezeket az akadályokat, úgy érzem, sikeresen tudjuk kezelni. Próbálunk különböző programokon részt venni velük, ami időszakosan, de sikeresen kizökkenti őket a lelki nehézségeikből. (...) Az eredményességet a velük való jó kapcsolat kialakulásában látom, és abban, hogy megélhetésükben egy kicsit mi is segítséget nyújthatunk.” (4. interjúalany)

„Ami nagyon fontos, hogy sikerült családokat egyesíteni, bármit hoz az élet, együtt vannak. (...) A legnagyobb nehézség, hogy el kellett hagyni az otthonaikat, és nem tudják, mikor mehetnek haza (...). A felnőtteknek valamivel könnyebb, ők dolgoznak, van szociális életük. A magyarul nem beszélő gyerekeknek a legnehezebb, hiszen nagyon fontos életszakaszukban szigetelődtek el a barátaitól, addigi környezetüktől. Kudareként éltem meg, hogy nem tudtunk segíteni egy ukránul beszélő kamaszlánynon, nem találtunk neki iskolát. (...) Talán az lehet eredmény, hogy akiket befogadtunk, már két éve itt vannak, nem mentek el máshová, elmondásuk szerint jól érzik itt magukat. (...) A jogszabályok, illetve a változások nyomán követése nehéz. Szinte mindig van olyan feladat, ami "nyomozást" igényel, most is van.” (5. interjúalany)

„Azt gondolom, hogy a legnagyobb visszaigazolás nekünk, ha a kisfiú mosolyogva jön be a csoportba, illetve, hogy barátai vannak. Nem érzi magát egyedül, nem érzi magát kirekesztve. Ez szerintem nagyon fontos. Az is nagyon pozitív, hogy a szülők, illetve az anyuka, nagymama, akivel találkozunk mindennap, biztonságban hagyják itt {a gyereket}” (7. interjúalany)

„Amikor valóban napi szinten bevontam magam, akkor egyértelműen érződtek az eredmények. (...) Sikerült mederbe terelni a programszervezéseket, gyermekprogramokat, sikerült plusz támogatásokat, amilyen igényük volt a menekülteknek, mosógépeket például. Ezt is nagyon fontos eredménynek tartom. A legfontosabb eredmény az volna, hogy a lelkükben is

mege erősödve tudnánk ezeket az embereket hazabocsátani. Ehhez az én szintem nem elegendő. Persze mindig van mit tenni, de úgy gondolom eredményes volt.” (3. interjúalany)

„Ami nehézség volt nekünk, hogy egy ukrán anyuka sem értette, miért olyan drága itt a hajdina, miért nem olcsó, mint otthon. Más az étkezési kultúra. Tudjuk már, hogy mi kell, legyen egy ukrán élelmiszercsomagban ahhoz, hogy az számukra hasznos, jó csomag legyen. Merthogy egy ukrán anyuka sem fog megenni egy májkrémes kiflit sem. (...) Már erre megvannak a rutinjaink, szokásaink, és körülbelül így dolgoztatunk mi.” (1. interjúalany)

1.3. A menekültek helyzete, diszkriminációs helyzetek, gyakorlatok

1.3.1. Általános tapasztalatok

A menekültek helyzetével és lehetőségeivel kapcsolatos tapasztalatok szintén vegyesek. Ezeket több tényező befolyásolja, de leginkább a megye, a településtípus, a menekültek származása (ukrán vagy roma), a beszélt nyelvek és az iskolai végzettség (bár sokan a képzettségükhöz képest jóval rosszabb pozíciókban dolgoznak). Interjúalanyaink szerint a menekültek a legnagyobb nehézségekkel a munkavállalás, a nyelv, a lakhatás, a különböző szolgáltatások (kiemelten az egészségügyi szolgáltatások) igénybevétele terén néznek szembe, és néhányan beszéltek a nevelési-oktatási intézményekben tapasztalható problémákról, a gyerekek elkülönítéséről, nem megfelelő oktatásáról is. Egyik alanyunk azt fogalmazta meg nehézségként, hogy „számukra még minden nap átmeneti. Az, hogy integrálódjanak, nem biztos, hogy indokolt, mert nem biztos, hogy szeretnének”. Ezzel együtt, vannak pozitív történetek, kedvező tapasztalatok is, amelyek szerint a menekülteknek sikerült munkához és lakhatáshoz jutniuk, beilleszkedniük az új környezetbe; gyerekeik megfelelő intézményes nevelésben-oktatásban részesülnek.

Interjúalanyaink tapasztalatai alapján egyfelől relatíve sok menekült dolgozik, jellemzően nem olyan munkakörben, pozícióban, mint Ukrajnában, és munkavállalásai esélyeiket – természetesen – nagymértékben meghatározza a magyar nyelv ismerete (egy Heves megyei interjúalany említette, hogy a látókörében lévő ukrán menekültek közül többen is jól beszélnek angolul, magyarul viszont nem). Másfelől, különösen a kárpátaljai roma menekültek – alacsony iskolai végzettségük, képzetlenségük és nem utolsósorban az erős előítéletek és diszkriminatív gyakorlatok miatt – nem jutnak munkához, vagy csak alkalmi, szezonális, jellemzően mezőgazdasági, napszámos, nem bejelentett munkát kapnak (ami bizonytalanságot, kiszolgáltatottságot jelent, és erre az sem vigasz, hogy többségüknek Ukrajnában sem volt jobb munkaerőpiaci pozíciója).

„Van közöttük olyan nő, aki boltban, van, aki gyárban dolgozott. Egy tanárnőt is ismerek, aki Ukrajnában gyerekeket tanított, Magyarországon pedig gyári munkás. Itt nálunk gyárban dolgoznak leginkább.” (4. interjúalany)

„Hát elég széles a spektrum, a nyugdíjastól elkezdve, van, aki bolti eladó, van, aki háztartásbeli három gyerekkel, de volt középvezető egy kozmetikai cégnél, már azóta ők is elhagyták Magyarországot. Egészen tág a spektrum, nem tudnék specifikálni, volt munkanélküli is

közöttük. Jelenleg fizikai munkát, beosztott fizikai munkát végeznek. Mást nem is tudnak nagyon a nyelvi akadályok miatt, ahol nem kell sokat beszélni, csak megmutatják, hogy mi, csak egyszerű munkákat tudnak ellátni. De volt például egy kertész hölgy, és (...) ő is nagyon kérte, hadd helyezkedjen el a saját szakmájában. A végén már azt is kérte, hogy csak hadd díszítse ott a környezetet, ahol lakik, hát még ezt sem sikerült elérni, pedig ez aztán végképp nem anyagi kérdés volt.” (3. interjúalany)

„A szülők elmondásai szerint talán még az elején az egészségügyi ellátással voltak nehézségek, amíg nem voltak érvényes okmányaik, de ahogy meglettek az okmányok, már ez is kiküszöbölődött. Az én tapasztalataim szerint a munkahelykereséssel kapcsolatban bármilyen munkát elvállalnak, nem állnak el tőle, örülnek, ha adódik egy munkalehetőség, hiszen nem sok választási lehetőségük van.” (15. interjúalany)

„Nagyon sokan szeretnének visszamenni. Az ukránokról beszélek elsősorban. Annak ellenére, hogy le van bombázva a ház, mindenük odaveszett. Ez a durván hatvan fő (...) maradt itt. Ezeknek egy része nyugdíjas. Ők nagyon szeretnének hazamenni, a saját szülőföldjükre. Az úgymond fiatalok, vannak fiatal házaspárok, 35-40 évesek kisgyerekekkel, kezdenek beintegrálódni. Munkahelyük van, baba született, ők, ahogy beszélgettünk, megpróbálnának valami lehetőséget találni itt, esetleg kiszabadulni abból a kollégiumi szobából, albérletet keresni. A kárpátaljaiakat tekintve, hát ők is munkahelyet keresnének, talán próbálkoznak is.” (2. interjúalany)

„Sokan maradtak itt Magyarországon. Van, aki a mai napig tömegszálláshelyen él a családjával. (...) Az egészségügyről nem beszélve. Sem a védőnők, sem az orvosok nincsenek felkészítve, hogy hogyan történik a menekültek ellátása. A kormányablakban dolgozók még úgy sem. Lakhatási lehetőségük nulla, ha meg még cigány menekült, akkor mínusz tíz, munka se nagyon van.” (13. interjúalany)

„Szomorú sorsok, élethelyzetek, rémült tekintetek, nem beszélve a gyerekekről. Kisírt szemek, reményvesztett jövő. Minden anyukával beszélgettem a kistolmács segítségével, és egy élet munkáját hagyták hátra egyik napról a másikra. Volt, aki egy szatyorról érkezett, tényleg, amit fontosnak gondoltak, csupán annyit hoztak magukkal. A másik részről meg jó érzés volt látni, ahogy telnek a napok, egyre jobban megnyílnak egymásnak is, barátságok alakultak ki. Talán a gyerekek, azok, akik nem igazán értették az egész helyzetet. (...) Minden családnak volt egy kis megtakarítása, így könnyű volt a további lét megoldása. Egy család maradt itt {a településen}, az ő gyermeke azóta az egyetemen tanul, az anyuka pedig dolgozik.” (12. interjúalany)

„Volt egy menekült nő, aki tartott nekünk egy képzést, ő tánctanár volt itt, Magyarországon, illetve kint Ukrajnában is, ő is a háború kitörésekor került ide Magyarországra. Mindenféle munkát elvállalnak, adminisztratív munkákat, fizikai munkát, mindent, amit kínálnak nekik, amire lehetőségük van, elfogadnak. Jellemzően nem ugyanazt a munkát végzik itt Magyarországon, mint amilyen munkát végeztek otthon Ukrajnában, hiába van meg a végzettségük hozzá.” (15. interjúalany)

Az interjúalanyok egy része, főként Heves megyében, elsősorban nem roma menekültekkel foglalkozott, foglalkozik, akik között nagy arányban vannak magasabb iskolai végzettségű, tájékozottabb, valamennyi megtakarítással, erőforrással rendelkező, középosztálybeli egyének

és családok. Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei interjúalanyaink többsége ugyanakkor leginkább kárpátaljai roma, alacsony iskolai végzettségű, erőforrásokkal nem vagy alig rendelkező menekültekkel került kapcsolatba, de ezeken a területeken is vannak eltérő tapasztalatok. Az viszont egyértelmű, hogy miközben léteznek a menekültekkel szembeni általános előítéletek (még akkor is, ha egyébként néhány alanyunk tapasztalt szolidaritást, segítőkészséget), a roma és a nem roma menekültekkel való bánásmódok, gyakorlatok között jelentős különbségek vannak; a kárpátaljai roma menekültek súlyos előítéletekkel és diszkriminációs gyakorlatokkal kénytelenek szembesülni, amiről a következő alfejezetben írunk részletesen.

1.3.2. Diszkriminációs esetek, egyéb incidensek

Az interjúalanyok fele nem találkozott a menekülteket érintő diszkriminációs esetekkel. Közülük öten Heves megyében, öten Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében kerültek kapcsolatba menekültekkel, és többnyire óvodapedagógusok, pedagógusok, akik szerint intézményükben nem különböztetik meg a menekült gyerekeket, de többek között a for-profit cég HR-vezetője sem tapasztalt ilyen eseteket. Nem mellékes, hogy ezek az interjúalanyok jórészt nem roma menekültekkel foglalkoztak, foglalkoznak. Két megkérdezett inkább általánosságban tapasztalt megkülönböztetést, illetve a roma és a nem roma (ukrán származású) menekültek közötti konfliktusokról számolt be.

Tíz interjúalany viszont számos diszkriminációs esetet, többen súlyos incidenseket tapasztaltak munkájuk során. Ezek igen vegyesek, és nem feltétlenül csak a roma menekülteket érintik, de a roma származás súlyosbítja ezeket a gyakorlatokat, ezt több interjúalany kiemelte. Alanyaink találkoztak megkülönböztetéssel és elfogadhatatlan bánásmóddal a határon, különböző – elsősorban egészségügyi – szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés, albérlet-és munkakeresés során. Egyikük a polgármester, az önkormányzat elutasító magatartását emelte ki, és többen kitértek a magyar társadalom és a hazai intézmények romákkal szembeni általános elutasító attitűdjére is, ami a kárpátaljai menekült romák esetében még inkább erősödik. Egyik interjúalanyunk szerint „a roma származású menekülteknek nehezebb dolguk van. Ha valaki menekült, és pluszban még roma is, az nagyon nagy hátrány, hiszen nagyon nagy a rasszizmus Magyarországon”. Az interjúkból itt hosszabban idézünk, mivel így érzékeltethetők leginkább a tapasztalt esetek, azok háttere és kontextusa; különösen igaz ez a szerződéses katona által tapasztalt súlyos rendőri visszaélésekre az ukrán-magyar határon.

„Ahogyan bántak az ukránnal, az volt a szegény. A rendőr kollégával éppen tettünk egy kört, amikor azt mondta, hogy nézzünk be a segítőpontba, és épp arra mentünk be, hogy erőszakkal tessék elki az ukrán menekültet, mert állítólag már volt ilyen csomagért, és nem is egyszer, hanem kétszer, háromszor. (...) Akik a honvédelmitől jöttek, azoknak nem is volt szabad, úgymond rájuk szólni, mert mi csak segítő szerepben voltunk, viszont a rendőr és a vámos, az nem kiserővel szólt rájuk, illetve volt olyan, hogy a vámos rá is csapot az emberkére. Annyi volt a lényeg, hogy egy férfi, aki a családjával jött át. (...) romák voltak, tök normálisak voltak, látszott is rajtuk. Elmondták, hogy miért akarnak átjönni, át is engedték őket, átvitték őket a segítőpontra, ahol megkapták a segélycsomagot, amit átvittek haza, Kárpátaljára, majd megint átjöttek, és a vámos megfogta a fiatal embert a magyar oldalon, majd behúzták a férfit egy

úgymond „garázsba”, ott meg is csapkodták párszor, és mondták neki, hogy többet ide nem jöhettek. De kijátszották, később át tudott újra jönni ez a család. (...) Mi jó formán ez ellen semmit nem tudtunk csinálni, csak is a rendőr kolléga, aki odaszólt, hogy azért ezt mégsem kellene csinálni, mert ebből nektek lesz bajotok. Ezt megértették, de látszott rajtuk, hogy nem is foglalkoznak a rendőrkolléga szavaival. Úgyhogy biztos, hogy volt még ilyen eset.” (9. interjúalany)

„Átjött egy kárpátaljai csoport, kb. ötven fős, olyan hajnali egy óra lehetett, és az volt a legdurvább, hogy ugyanabba a garázsba, (...) oda betömörítették őket, és úgy beszéltek velük, mint a kutyákkal. (...) ’Mi a fasznak jöttök át? Minek jöttök át ide, itt semmi keresni valótok nincs! Örüljete, hogy beengedtünk benneteket!’ (...) Ebben a csoportban, csecsemő, kisgyerek, öregebbek, nők, és még sem vették figyelembe, hogy legalább a gyerekek előtt ne beszéljenek így. (...) Legalább 15 percig tartott ez az ócsárlás. Utána jött értük egy kisbusz, egy rendőrségi kisbusz, amivel elszállították őket. (...) Aki Kárpátaljáról jött, és roma, csak velük beszéltek úgy, mint a kutyákkal, az ukrán, a nem roma menekültekkel szépen beszéltek. (...) Volt, amikor jött át egy busz, csak nőekkel és gyerekekkel volt tele, tehát egy férfi nem volt rajta. Majd felment egy magyar vámos férfi a buszra, és lenézően, gúnyosan kérdezte őket: ’Mit akartok ti itt? Na, mi van, a férjetez háborúba van, milyen érzés nélküle?’” (9. interjúalany)

„Éjszakai műszakban voltunk, épp egy körutat tettünk, amikor felfigyeltünk két biciklis alakra, a fiúra és az apjára. Kárpátaljai menekültek voltak, romák. A rendőr megállítja őket: ’Tedd le azt a kurva lopott biciklit! Szálljál le a bicikliről, tedd fel a kezedet! Honnan jöttél te cigány?’ A férfi elmondta szépen, hogy Kárpátaljáról jött, itt vannak {a településen} a rokonai, akiknél tartózkodnak. Megszólal a rendőr: ’Na, idefigyelj csak, szépen megfogod magad, beülsz a kocsiba, és viszünk vissza Ukrajnába!’ Na és ekkor oda szóltunk a rendőr kollégának, hogy álljál már le!” (9. interjúalany)

„Emlékszem arra a napra, amikor egyik nap több százan érkeztek {egy ukránai településről}, és mind romák voltak. A polgi tudta, hogy a most érkező vonattal cigányok érkeznek. Ő szólt minden szervezetnek, hogy cigányokkal teli vonat érkezik. Erre mindenki bezárt. Sem a büfé, sem a meleg ételes sátor, sem az orvosi szoba, sőt még a játékokat is elpakolták. Nagyon sokan voltak, nők, asszonyok, gyerekekkel, és úgy kezdtünk el vergődni a polgival, hogy legalább vizet adjon nekik még jön a következő vonat. De azt is úgy adta oda, mint akinek a fogát húzzák. (...) Számos nemzetközi fórumon elmondtunk, hogy mi történik {a településen}, de csak ígéreteket kaptunk, érdemi segítséget senkitől sem kaptunk. Ezek az emberek büntetlenül végezheték a mocskos munkájukat. Arról nem beszélve, hogy a felhalmozott tárgyi adományokat, amit a konténerbe gyűjtöttek, még azt sem osztották szét.” (13. interjúalany)

„Azon a gyűjtőponton, ahol én megfordultam, ott már csak a romák maradtak. A helyiektől azt az információt kaptam, hogy azért, mert mindenki más továbbment. Ami azt jelenti, hogy nekik voltak eszközeik arra, hogy ne csak a határon lépjenek át, hanem valamiféle kapcsolatrendszeren keresztül még nyugatabbra menjenek. (...) Tehát akkor, akik ott maradtak, ők voltak a legelesettebbek. Akiknek valóban nem volt se pénzük, se autójuk, sem kapcsolati tőkéjük. Ugyanakkor egyszerre tapasztaltam a segítészándékot és a szolidaritást, de azonnal tapasztaltam az előítéletességet is. (...) Tették a dolgukat, mert azt mondta a polgármester, hogy ez a feladat, de tulajdonképpen nem éreztem azt, hogy itt valamiféle érzelmi megindultság lenne. Ezt kifejezetten a romákkal szembeni előítéletnek tudom be. Azt gondolom, hogy a magyar társadalom ebből a szempontból nagyon rossz állapotban van, nagyon erős az előítéletesség,

mindegy, hogy ukrán roma vagy magyarországi roma. Egyként sújtja az előítélet az összes romát a hazánkban.” (14. interjúalany)

„Ez a határ melletti településen történt, ahol a tornatermet rendezték be. Amikor én ott jártam, akkor már csak ukrán roma menekültek voltak. A hatalmas tornaterem különböző szegleteiben egy-egy család. Tipikus tornatermi vastag szőnyeg, amin aludtak. Az ott dolgozó segítők mesélték el nekem, hogy otthonról a legszebb ágyneműjüket hozták el, hogy itt legyen ágyhuzat, és azok, akik jöttek, mind tetvesek voltak, ezért el kellett égetni ezeket a huzatokat. De ezt úgy mesélték, hogy nekik ezzel milyen nagy kárt okoztak azok a menekült családok. Az még rosszabb volt, hogy az összes segítő szakember ezen a véleményen és hozzáálláson volt.” (14. interjúalany)

„Előfordult, hogy nem akarták ellátni őket, vagy pedig nem úgy akarták ellátni őket, ahogy azt kell. Ez sem volt egyértelmű, hogy hogyan is kell bekerülni az egészségügyi rendszerbe. Másrészt, hogy ne érje őket diszkrimináció, hogy ami jár, ahhoz hozzájussanak. Ráadásul szerintem ez sokszorosán hátrányos helyzet, a hazai roma emberek is szembesülnek ezzel, de itt még az is előfordult, hogy például a védőnő azt mondta, hogy ezek csak azért jönnek át, hogy felvegyék az adományt. Tehát a menekült státusz is egy plusz ítélezést hozott.” (16. interjúalany)

„Vannak különböző eseteim, például vannak iskolák, ahol elkülönítve vannak a roma menekült gyerekeink, külön órarendjük van, illetve az óraszámuk is csökkentett. A mai napig vannak iskolák, ahol hetente csak három nap jut nekik az oktatásban, ott is maximum négy vagy öt tanóra. Nagyon nehezen tudnak beilleszkedni mind az intézményekbe, mind pedig a társadalomba. Sajnos még mindig előfordul, hogy még a szomszédok is elfordulnak tőlük, hiába van munkahelyük, és járnak a gyerekeik iskolába, óvodába, akkor is kinézik őket, csupán azért, mert roma menekültek, vagy pedig azért, mert kevésbé jól beszélnek a magyar nyelvet. Lakásbérletre azt kell, hogy mondjam, hogy szinte nulla az esélyük, az átlag magyar ember, ha meghallja, hogy menekült, meg sem hallgatja őket, rávágják, hogy már ki lett adva, vagy pedig rákérdőznek, hogy menekültek-e, és megmondják, hogy nem szeretnék nekik kiadni. Munkahelykereséssel kapcsolatban szinte csak napszámos munkát kapnak, nagyon örülnek neki, viszont ezek csak ideiglenes munkák.” (20. interjúalany)

„A saját munkatársam (...) ő kárpátjai lelkészként jött át. Tervezgette már régóta. Most a háború volt az az utolsó kiváltó ok, azért merthogy több gyereke van, és nem látta biztosítottak az oktatását a gyerekeknek, és ez volt az ő motivációs tényezője. És azért lett ő a mi kollégánk, mert jelentkezett önkéntes tolmácsnak. És van neki egy ukrán rendszámú autója, és a kerekét egy kórház előtt kivágták késsel, mert ukrán rendszámú volt.” (1. interjúalany)

„Volt olyan védőnő, aki olyasmiket mondott, hogy a menekültek csak átjárnak ide Magyarországra, és csak felveszik az adományokat. Jönnek-mennek, mindig ott vannak, ahol éppen megéri nekik, szóval ez abszolút egy ilyen ítélező magatartás volt. Olyan is volt, aki szült, és akkor olyan megjegyzést tett az orvos, hogy minek szüled ide Magyarországra a gyereket, mi fogjuk majd ellátni. Szóval ilyen mondatok hangzottak el, 'mi fogjuk fizetni utána a megélhetést'. Én személy szerint sajnos ilyen szülésznői magatartással is találkoztam.” (16. interjúalany)

1.4. A nők és a gyerekek helyzete

Az interjúkban külön blokkban kérdeztünk rá a nők és a gyerekek helyzetére. Egyrészt arra, hogy a nők mivel foglalkoztak Ukrajnában, és mit csinálnak Magyarországon, milyenek a munkaerőpiaci esélyeik, illetve érik-e őket további hátrányok, megpróbáltatások (azon túl, hogy menekültek és – gyakran – romák). Másrészt kérdeztük azt is, hogy az alanyaink látókörében lévő gyerekek részesülnek-e intézményes nevelésben, oktatásban, járnak-e óvodába, iskolába, és ott milyen segítséget kapnak, milyen minőségű nevelésben-oktatásban részesülnek, valamint tapasztaltak-e hátrányos megkülönböztetést, egyéb problémát ezekben az intézményekben. A kérdésekkel kapcsolatban az interjúalanyok többségének van valamilyen tapasztalata, véleménye; az egyik megkérdezett egy kifejezetten roma nőekkel foglalkozó civil szervezet munkatársaként számos fontos részletet osztott meg az interjú során. Az óvodával, iskolával kapcsolatos tapasztalatokkal – értelemszerűen – elsősorban, de nem kizárólag az érintett (óvodapedagógus, pedagógus) interjúalanyok rendelkeznek.

A fentebb említett munkatárs, akinek ügyfélköre 95 százaléka roma menekült nőkből áll, és aki negyven-ötven ilyen nőt „kísért végig” terhessége során, számos nehézséget fogalmazott meg az egészségügyi ellátások igénybevételével kapcsolatban, illetve többször tapasztalta az egészségügyi ellátórendszer egyes szereplőinek előítéletes attitűdjét, diszkriminációs gyakorlatát. A kárpátaljai roma menekült nők – ahogy korábban szó volt róla – jóval nehezebben találnak munkát, vagy csak a legrosszabb munkaerőpiaci pozíciókhoz jutnak hozzá, jellemzően nem bejelentve. Az alacsony iskolai végzettség és a gyereknevelés mellett az sem könnyíti meg a helyzetüket, hogy bár beszélnek magyarul, de közel sem olyan szinten, ahogy ukránul; sok mindent, különösen az ügyintézésük során nem, vagy csak nehezen értenek meg. Egyik interjúalanyunk jellemzően olyan nőekkel foglalkozott, akik Ukrajnában háztartásbeliként, kisgyerekeikkel voltak otthon, vagy várandósok voltak; ők Magyarországon nagyrészt idénymunkából, napszámos munkából élnek, feketén foglalkoztatva. Egy másik alany arról beszélt, hogy a nőknek Ukrajnában is többnyire alkalmi munkáik, betanított munkáik voltak, és jellemzően itt is hasonló munkát végeznek. Ugyanakkor egyik Heves megyei interjúalanyunk az ukrán származású menekült nőkkel kapcsolatban azt emelte ki, hogy többnyire képzettek, jó munkaerőpiaci pozícióban dolgoztak, vagy éppen családjukkal vállalkoztak Ukrajnában.

„A fogamzásgátlás ügyében például magánellátásba tudtuk vinni a nőket. Volt olyan esetünk, amikor nem látták el a menekült roma nőt, nem csinálták meg neki a rákszűrést pénz nélkül, nem voltak rá jogosultak, csak magánellátásban. Nagyon nehéz volt olyan orvost találni, aki ellátta őket, hiszen nagyon nagy a diszkrimináció. (...) Volt módunk magán orvosi rendelőbe vinni a menekült nőket, de ez sem volt egyszerű, hiszen itt is folytonos diszkriminációba, rasszizmusba ütköztünk. Volt olyan esetünk, hogy konkrétan kinézték a nőt, és ez szerintem felháborító, meg is fizeted, és még akkor is át kell élni a rasszizmust. Oda nyilván nem mentünk vissza többet, tehát nem egy nyílt rasszizmusról volt szó, hanem egy közvetetről, itt a hangnemben lehetett érezni, például gyakori volt a folytonos kérdezősködés, hogy kerültetek egyáltalán ide, menjetek inkább az államiba. De végül sikerült olyan orvosokat találni, ahol ez nem történt meg.” (16. interjúalany)

„A mi segítségünket kéri, hogy munkaközvetítő cégekhez segítsünk bejelentkezni, mindenképpen dolgozni szeretnének, akár gyárakba, vállalkozókhoz. Van roma származású is közöttük. (...) Nem egyszerű nekik, főleg azoknak a nőknek, akiknek vannak kisgyerekeik. A munkaerőpiaci elhelyezkedés tekintetében idénymunka, közmunka van szinte csak.” (18. interjúalany)

„{A menekült nők közül, Ukrajnában} volt, akinek biztos állása volt, de volt, aki gyermeket nevelt, és nem dolgozott. Úgy gondolom, hogy bármit is dolgoztak Ukrajnában, itt Magyarországon munkát találniuk külső segítség nélkül nagyon-nagyon nehéz lesz. (...) Általában feketén tudnak munkát vállalni {a nők}, az is jellemzően idénymunka, például almaszedés vagy dinnyeszedés. A várandós nők és a kisgyermekes nők általában a legnehezebb helyzetben vannak a munkaerőpiacon. Nekik azért nehéz a helyzetük, mert ők azok, akik nem jutnak semmilyen munkához, mert hogy nekik otthon kell maradni a gyerekekkel, amíg mondjuk a gyermek nem kerül be oktatási intézménybe. A jobbik eset, ha van férj, és ő el tud menni dolgozni. Kevés olyan tapasztalatom van, hogy lett volna a nőknek olyan munkahelye, hogy mondjuk takarítónőként dolgozhatott volna tartósan vagy például egy büfében. Mindenféleképpen csak azok találtak munkahelyet, akik beszélnek magyarul.” (14. interjúalany)

„Szerintem nem fényes a helyzetük {a nőknek}, általában aluliskolázottak, a gyerekeknek pedig nagyon nehéz a beilleszkedés az óvodába, illetve az iskolába, hiszen nem befogadóak a magyarok, vagy pedig nem beszélnek jól a magyart, és nem tudják megérteni egymást. Nem sok esélyük van a munkaerőpiacon, ami van, az is csak időszakos. Én személy szerint látok különbséget, hogy ha roma az a menekült, hiszen nehezebben jutnak hozzá a munkához is, ha roma származású. (...) Általában nincs szakmájuk, a magyar nyelvet ismerik, viszont nem igazán beszélnek jól. Nagy részük mind háztartásbeli volt otthon Ukrajnában, de itt csak alkalmi munkát tudnak vállalni.” (20. interjúalany)

„Nagy részüknek éttermük, panziójuk volt, vállalkoztak. Egy részük fiatal generáció, mérnök feleségek. Családanyák voltak, jómódú feleségek. A kárpátaljaiak, ott is a férfiak dolgoztak, asztalos, ács, tetőfedő feleségek és több gyerek. (...) Sokkal rosszabb az itteni helyzetük, lehet a kárpátaljaiaknak jobb, de aki a front közelében, vállalkozói szférából jött, sokkal rosszabb. Rosszabb a nők helyzete, itt nincs meg az a lehetőségük, mint otthon. Most is van köztük ironó, doktornő, családi vállalkozó, van, aki Amerikába ment, Hollandiába.” (2. interjúalany)

„A nyelvi hátrány is ott van. Azt látom, de az csak az én szubjektív véleményem, nem vagyunk elfogadóak, és nem igazán akarjuk elfogadni az iskolájukat, értéküket. Biztosan el fognak tudni helyezkedni, de nem az eredeti szakmájukkal, és kevesebb bérért fognak dolgozni, mert ők nők.” (19. interjúalany)

„(...) folyamatosan adtunk ki segítséget, viszont valamiért volt az az érdekes érzésünk, hogy nagyon bizalmatlanok az ukrán állampolgárok abban a kérdésben, hogy kiadják a valódi iskolai végzettségüket és a valódi szakmai tapasztalatukat. Annyi közgazdász a földön nincs, mint amennyi fiatal ukrán nővel én beszéltem. Volt, aki azt mondta, hogy állatorvos, leszerveztük neki az állást, de ő nem szeretne állatorvos lenni soha életében. Nyilván a pszichológusok látják az okát, a szakember ezt meg tudja fejteni. Ahogy az anyagi forrásait, úgy a belső erőforrásait sem szívesen mutatják meg, és adják ki.” (1. interjúalany)

„A kikkel mi vagyunk kapcsolatban a nők közül, sokan elkezdtek dolgozni, rögtön elkezdtek dolgozni. Igényesek a nők, fantasztikusan igényesek, példamutatóan igényesek. Igényük van magukra, a komfortérzetükre, a tisztálkodásra. Bocsánat, hogy erről beszélek, de igen. Erről is kell beszélni. Nem gond nekik a munkahely. Van, akinek a férje is itt van, nekik talán szerencsésebb, hogy együtt vannak. De van egy két olyan hölgy, aki egyedül él, gyerekekkel érkeztek. Próbálnak beilleszkedni, a gyerekeket iskolába, óvodába hordják.” (2. interjúalany)

A menekült gyerekek intézményes ellátásával, illetve a helyzetükkel és a lehetőségeikkel kapcsolatos tapasztalatok vegyesek. Vannak olyan interjúalanyok, ahogy szó volt róla, elsősorban az óvodapedagógusok, pedagógusok, akik szerint a menekült gyerekek megfelelő segítséget kapnak az óvodában, az iskolában, segítik beilleszkedésüket és felzárkóztatásukat (de ezt gyakran úgy, hogy az iskolában egyébként külön tanítják őket a többi gyerektől). Több alanyunk számolt be azonban arról, hogy egyrészt nagyon nehéz volt bejuttatni a gyerekeket az óvodába, iskolába a nem megfelelő fogadókészség, a felkészületlenség, illetve a nyelvi nehézségek miatt. Egyikük arról is beszélt, hogy az anyák nem is nagyon akarták óvodába küldeni a gyereküket, ami pedig Magyarországon kötelező, és persze alapvető fontosságú az iskolára való felkészítés szempontjából. Másrészt, a gyerekeket gyakran elkülönítve, izoláltan tanítják az iskolákban, ami nagymértékben nehezíti beilleszkedésüket és elfogadásukat.

„Az én tapasztalataim alapján könnyen befogadták a menekült gyerekeket, és sikerült beilleszkedniük. Én úgy gondolom, hogy itt az óvodában még nincs gond, talán feljebb, az iskolában már igen, fokozódnak a gondok a tanulók között. (...) Sokat foglalkozunk itt az óvodában a magyar nyelv helyes használatával, például magyar verseket, dalokat tanulunk közösen. (...) Én gyógypedagógus is vagyok, ezek a foglalkozások külön egyénre szabottak. Egyenként foglalkozom a gyerekekkel, ahol különös hangsúlyt fektetünk a lemaradásaikra, mint például a finommotorikára, ahol ennek a fejlesztésével megtanul evőeszközzel enni a gyermek, vagy például megtanulja megfogni helyesen a ceruzát. (...) A visszajelzések alapján eredményesek a fejlesztő óráink, hiszen vannak menekült gyerekeink, akik sikeresen elkezdhetik az általános iskolát.” (15. interjúalany)

„Mivel ezek a gyerekek, akik hozzám járnak, nem úgy vannak, hogy bent ülnek az osztályban, és akkor délután meg foglalkozom velük, vagy óráról hozom ki őket. Így én semmilyen diszkriminációt nem tapasztaltam. Sőt volt olyan, hogy bevitettem őket az osztályomba, és együtt játszottak a gyerekekkel.” (8. interjú)

„Tapasztaltam diszkriminációs eseteket gyermekintézményben. Vannak olyan iskolák, ahol kifejezetten izolálva vannak a menekült gyerekek a többi gyerektől, az oktatás is izolálva zajlik, például külön órarendjük van.” (16. interjúalany)

„(...) különbséget kell tenni fenntartó és fenntartó között, mert ugye, az egyiknek az önkormányzat a fenntartója, a másiknak pedig az egyetem. A város több mindent intézett a saját maga fenntartásába eső menekülteknek, és egyértelműen elzárkózott attól, hogy az egyetemi fenntartású, katolikus egyház által fenntartott otthonban élők is ezekben részesüljenek. (...) rendkívül kiábrándító volt az egész folyamat. Az ukrán menekült gyerekek óvodai elhelyezésének a kérdésköre, tehát lehetetlenség, és hogyan magyarázom meg a menekülteknek az A otthonban, hogy a B otthonban szabad, de az A otthonban nem biztosítják számukra ezeket a lehetőségeket. Ugye, ez volt az egyik gátja, hogy el tudjanak menni dolgozni.” (3. interjúalany)

„Szerintem megfelelő nevelésben részesülnek {a menekült gyerekek}, ugyanazt kapják, mint a magyar gyerekek. Az intézmények befogadták őket, és igyekeztek elősegíteni a felzárkóztatásukat.” (17. interjúalany)

„Azt gondolom, mára sikerült beilleszkedniük a magyar oktatási rendszerbe, az általam ismert intézmény befogadó és nyitott volt, és segíti is őket különböző élményszerző programokkal, amelyek segítenek feloldódni, kikapcsolódni vagy esetlegesen feldolgozni az őket ért traumákat.” (18. interjú)

„Nehezen, de mára már sikerült elérni, hogy minden gyerek tudjon óvodába, illetve iskolába járni. Az, hogy egy helyre járnak-e, az változó, településenként változó. (...) Szerintem nem részesülnek megfelelő oktatásban ezek a gyerekek, hiszen még mindig izolálva vannak, és kevés óraszámban kapnak tanítást. Én azt látom, hogy nem igazán vannak befogadva a menekült gyerekek az intézményekbe. Kisebb létszámú osztályok vannak, a tanárok megpróbálnak nekik felzárkóztató órákat tartani, viszont ezt nagyon kevés óraszámban teszik.” (20. interjúalany).

„A gyerekek megfelelő nevelésben, oktatásban részesülnek. Úgy látom, nagyon szeretnek iskolába járni, ahol sikeresen beilleszkedtek. Az intézmények szívesen fogadták őket. Az iskolákban barátai vannak, szeretik őket. A pedagógusok figyelnek rájuk, a szülőkkel kapcsolatban állnak. {Egy} kis óvodás is sikeresen beilleszkedett az óvodába, bár tudomásom szerint keveset beszél. Információim szerint, amikor a gyerekek beiratkoztak az iskolákba, akkor részesültek felzárkóztatásban, de utána már valószínűleg nem volt rá szükség. Az iskolák szoktak szervezni táborokat, melyben az ukrán gyermekek is részt vehetnének, de úgy látom, hogy a szülők nem szeretik elengedni a gyerekeket. Ragaszkodnak a közelségükhöz, vagy egyszerűen nagyon féltik őket.” (4. interjúalany)

„A gyerekekkel más a helyzet, azt nagyon szétválasztanám az óvodás és iskoláskorú gyermekek megítélésében. Az óvodáztatással rengeteg gondunk volt, nem akarták érteni és értelmezni sem. Ukrajnában nem kötelező az óvoda, nálunk igen. Az anyukák a bizalomvesztésből, frusztrációból fakadóan nem szívesen engedték az óvodába a gyerekeiket, viszont két év eltelt, és most állt elő az, hogy két évig nem engedte oviba a gyerekeket, most meg be kéne adni a suliba, és nem tud egy mukkot sem magyarul.” (1. interjúalany)

„Azoknak, akik itt maradtak, azok gyerekeinek kötelező az óvoda, iskola. Igen ám, de egyik iskola sem volt felkészítve arra, hogy olyan gyerekeket fogadjon, aki tízévesen nem tud még írni, olvasni, számolni. Mert Ukrajnában nem kötelező az iskola, és a cigány szülők inkább nem küldték a gyerekeket, nem volt szankció. Itt más a helyzet. Most itt is a civil szervezetek kerestek megoldást, és tartanak korrepetálást, felzárkóztató programot ezeknek a gyerekeknek, hogy könnyebb legyen a beilleszkedés az iskolában.” (5. interjúalany).

1.5. A menekültek jövője

Arról is kérdeztük az interjúalanyokat, hogy hogyan látják a velük kapcsolatba került menekültek jövőjét, lehetőségeit. A tapasztalatok szerint, azoknak, akinek voltak erőforrásaik, már több-kevésbé sikerült beilleszkedniük, legalábbis munkát és lakhatást találniuk (azzal együtt, hogy a lakhatás sok esetben bizonytalan) Magyarországon, vagy pedig – jellemzően az

ukrán, vagyis a nem ukrán-magyar kettős állampolgárok – továbbmentek Nyugat felé. Az állampolgárság típusa ebben (is) meghatározó, hiszen a kettős állampolgárokat (magyar állampolgárságuk miatt) más országokban nem fogadják, illetve nem kezelik menekültként. Azt több interjúalany kiemelte, hogy azok maradtak Magyarországon, akiknek nem volt lehetőségük továbblépni, de sokan egyértelműen azért maradtak, mert vissza akarnak térni Ukrajnába, még akkor is, ha ott (is) bizonytalan a megélhetésük, a jövőjük; utóbbiak között is vannak ukrán és nem ukrán (többnyire roma) származásúak. Néhányan arról számoltak be, hogy voltak, akik továbbmentek, de különböző nehézségek miatt visszatértek Magyarországra. Egyes interjúalanyaink azt is megfogalmazták, hogy a magyar államnak többet kellene tennie azért, hogy a nálunk lévő menekültek sorsa, jövője megfelelően alakuljon. Összességében tehát vegyes a kép, amelyet jól illusztrálnak a problémát különböző módokon megközelítő interjú tapasztalatok.

„Az én tapasztalatom az, hogy még az elején sokan vissza akartak menni a hazájukba, de a mai viszonylatot nézve, már sokan inkább megpróbálnak letelepedni itt nálunk, és itt boldogulni, mivel nagyon kilátástalan a háború kimenetele. Más a helyzet az ukrán állampolgárságú és más a kettős állampolgárságú esetében. A kettős állampolgárságúak jobban meg tudják az itt lévő jogosultságaikat szerezni, de ha lejár a menedékeskártya, akkor az ukrán állampolgárságúak haza fognak menni valahova Ukrajnába. A kettős állampolgárságúaknak ilyen téren könnyebb a helyzetük.” (16. interjúalany)

„Egyértelműen az államnak kellene nagyobb felelősséget vállalnia ebben. Azt gondolom, hogy a menekültek élete itt az országban minden, csak nem könnyű. Egy pár év múlva reméljük, hogy ez változni fog.” (14. interjúalany)

„Már most elkezdődött a szétszóródás, tehát, akik átjöttek, mennek jobbra-balra, szerintem ez továbbra is így fog folytatódni. Az én véleményem szerint lesz egy részük, akik itt maradnak, beolvadnak a társadalomba, de a többiek vagy visszamennek Ukrajnába, vagy mennek tovább. (15. interjúalany)

„Szerintem az államnak kellene elősegíteni a menekültek helyzetét. Tudatni kellene velük, milyen jogaik vannak itt Magyarországon, milyen lehetőségeik vannak, és milyen problémával kihez fordulhatnak. (...) Szerintem nem lesz más lehetőség, mint megpróbálni teljesen integrálódni a magyar társadalomhoz, ami egyébként nagyon befogadó felénk, legalábbis többnyire. Ha ez megvan, nagyobb eséllyel találnak biztosabb állást is például.” (17. interjúalany)

„Azt látom, hogy akarat van bennük a saját jövőjüket illetően. Keresik a lehetőségeket. Nem tudhatom, hogy mi lesz itt egy-két év múlva, de jelenleg elismerhetjük, hogy ezzel az igyekezettel teljesen be tudnak majd integrálódni Magyarországra, és itt is fel tudnak majd építeni egy egészséges életet.” (18. interjúalany).

„A helyzet kevésbé fog változni az elkövetkezendő egy-két évben, hiszen a háború kimenete igen képlékeny. Sokan megpróbáltak tovább állni, tovább vándorolni más országokba, de javarészt visszatértek hozzánk Magyarországra. Én inkább úgy látom, hogy a többség maradni szeretne, és szeretne kialakítani egy teljesen új életet itt nálunk, Magyarországon, szeretnének hosszú távú munkát találni és letelepedni.” (20. interjúalany)

„(...) a tavalyi évben sokkal több gyerek volt, aki ide járt hozzánk {iskolába}, és ők elhagyták Magyarországot. Ezt csak ilyen dobbantónak használták, ahhoz, hogy tovább menjenek. (...) Egyébként a szülők sem tudnak magyarul, és ők még nehezebben vehetők rá erre, mert a gyerekek talán. Mert ha itt maradnak jó pár évig, akkor igenis rá lesznek kényszerülve, hogy megtanulják a magyar nyelvet. De a szülőket már nem valószínű, hogy rá lehet venni.” (8. interjúalany)

„Lehet, hogy annyira berendezkedtek, hogy már talán nem is akarnak hazamenni. Tényleg jól érzik magukat. Programokat szerveznek, ilyen hétköznapi, vagyis ilyen beilleszkedettként látjuk őket, mintha Magyarországon születtek volna.” (7. interjúalany)

„Azok maradtak, akiknek nincsen lehetőségük már, vagy nem szeretnék, szerintem magas számban azok maradtak, akiknek van valamilyen kötődésük, még ha nem is beszélnek róluk. Az ő közvetlen hozzátartozójuk vagy jó ismerősük már itt munkavállalóként jelen volt, vagy járt ide. (...) Nehéz erről így nyilatkozni, mert szerintem, akik itt maradtak Magyarországon, azt várják, hogy mehessenek holnap haza. És mindig ezt fogják várni, hogy holnap mehessenek haza. (...) De ezt így arányosítani nagyon nehéz. (...) Aki itt szeretne maradni, annak szerintem minden lehetőség és támogatás adott, hogy egy tökéletes új integrációs folyamaton keresztülmenjen.” (1. interjúalany)

„Nem látok pozitívumot. Az, amit ők megpróbálnak megtenni a két év után, az pozitív. De hogy az állam részéről mit tudunk (...). Mi az, amit tudunk nekik segíteni? Az állampolgárságot rövid időn belül? (...) Olyan jó lenne segíteni nekik. Tudom, hogy mindenki haza szeretne menni, a nyugdíjasok is. Az arcokon szomorúságot látok.” (2. interjúalany)

„Hogyha vannak olyanok, akik szeretnék itt letelepülni, úgy gondolom, hogy miért ne tehetnék meg. Nem szeretnék és nem is tudok különbséget tenni aszerint, hogy valaki Ukrajnából érkezett, Németországból vagy Hollandiából. Ember és ember között miért tennék különbséget, ha mind a kettő dolgozni és integrálódni akar. Nyilván vannak nyelvi akadályok, de úgy gondolom, ezek leküzdhetők, és tudom egyébként a menekültekről is, legalábbis egy részükről, hogy próbálja tanulni a nyelvet.” (3. interjúalany)

2. A FÓKUSZCSOPORTOK ELEMZÉSE

A kvalitatív vizsgálat részeként 2024. áprilisban és májusban három, közel kétórás fókuszcsoporthoz beszélgetést készítettünk, egyet-egyét Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében. A résztvevők a projekt célcsoportjába tartozó felnőttek közül kerültek ki (kiegészülve néhány gyerekekkel), a csoportokat a projekt helyi munkatársai szervezték meg. A célunk az volt, hogy a látókörünkben lévő menekültektől információkhoz jussunk, megismerjük hátterüket, tapasztalataikat, illetve az általuk felvetett problémákra, megfogalmazott nehézségekre, szükségletekre a projekt keretében reflektálni tudjunk.

2.1. A Hajdú-Bihar és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fókuszcsoporthoz

A Hajdú-Bihar és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fókuszcsoporthoz beszélgetések résztvevői hasonló társadalmi státuszú, hátterű, zömében kárpátaljai roma menekültek voltak, kiegészülve egy-két nem roma, de magyarul beszélő menekülttel. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei csoporton kilencen vettek részt, főként nők, kisebb részben férfiak, többségében rokonok, családtagok, így egyrészt hasonlóak a körülményeik, másrészt viszont az egyes családtagok (elsősorban a nők és a férfiak) különböző tapasztalatokkal rendelkeznek a munkavállalás terén. A résztvevők közül egy fő még Kárpátalján szociális munkás diplomát szerzett, jelenleg Magyarországon egyetemi hallgató, a többiek jellemzően kilenc-tíz osztályt végeztek, egyiküknek csak három osztálya van, ahogy fogalmazott, „gondot okoz az írás-olvasás”. A Hajdú-Bihar megyei beszélgetésre nyolc nő jött el, kiegészülve két fiatalabb, általános iskolás lánnyal (akik a szüleikkel jöttek), férfiak nem voltak a csoportban. Itt is jellemző az alacsony, legfeljebb általános iskolai végzettség, de néhányuk középiskolát is végzett. Ezen a beszélgetésen is főként családtagok, rokonok vettek részt, akik együtt élnek, együtt dolgoznak, ugyanakkor a település két különböző pontján élnek. Mindkét csoportban több kisgyerekes és általános iskolás korú gyereket nevelő szülő vett részt.

2.1.1. Gazdasági aktivitás, tevékenységek

A résztvevők túlnyomó többsége Ukrajnában és Magyarországon is csak nagyon alacsony munkaerőpiaci pozíciókat töltött, illetve tölt be, otthon sokan munkanélküliek voltak. Magyarországon a felnőttek többsége dolgozik (főként nem bejelentve), valamint a szülők egy része otthon van a gyerekekkel, gyerekekkel. Azt többen kiemelték, hogy minden nehézség ellenére Magyarországon (ráadásul az ország keleti, észak-keleti részein) még mindig jóval többet keresnek, mint Ukrajnában, és egyáltalán, itt tudnak munkát találni, vállalni.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei csoport résztvevőinek többsége Ukrajnában munkanélküli volt, de van, aki autóalkatrész-gyárban dolgozott. A nők jelenleg annak a vállalkozónak dolgoznak, aki a szállást biztosítja számukra; „kint dolgoznak a mezőn”, napszámos munkát végeznek (dohánytermesztés) napi tíz órában, ezer forintos órabéren, feketén. Emellett más munkákat is el kell végezniük a nőknek: „Tegnap dolgoztam, cipeltem a vedreket a téglákkal

meg a homokkal”. De, ahogy mondják, a vállalkozó „rendes ember, rendesen fizet”. Azt nem tudják, meddig tart ez a munka, de ez az évük még biztos. Az egyik fiatal anyuka, aki jelenleg két kisgyerekekkel van otthon, korábban, a párhónapos gyerekek mellett, szintén a helyi vállalkozónál dolgozott. A család férfi tagjai ugyanannál a vállalkozónál dolgoznak, de ők – bejelentve – csarnoképítéssel foglalkoznak az ország különböző részein. A munka veszélyes, tíznaponta járnak haza, de azt mondják, jól keresnek (havi nettó 250-300 ezer forintot); „nem lehet panaszkodni”. Az egyik fiatal férfi közeli családtagjai Ukrajnában maradtak, ebből a fizetésből el tudja tartani őket is. Egy kisgyerekes nő közfoglalkoztatottként konyhai kisegítő, nagyjából 80-100 ezer forintot keres havonta. Az egyetemista lány anyja, akinek turizmussal kapcsolatos végzettsége van, jelenleg takarít, apja „ablakos cégnél” dolgozik, Ukrajnában pedig saját gazdasága van.

A Hajdú-Bihar megyei csoport résztvevői közül korábban (még Ukrajnából is) többen dolgoztak Csehországban (uborkaszedés, ültetés, télen gyári munka) és Magyarországon. Ukrajnában jellemzően szintén mezőgazdasági munkákból, napszámból éltek; „valahogy keservesen megéltünk”. A családtagok közül többen egy helyi csirketelepen dolgoznak, nem bejelentve. Lakhatásukat, még ha elég rossz minőségben is, de a vállalkozó biztosítja. A csirketelepen 12 órás műszakokban váltják egymást (12 óra után 24 órát pihennek), havonta 300 ezer forintot keresnek. Ebben a csoportban is általános vélemény, hogy megfelelő munkájuk van, jól keresnek, a vállalkozó pedig „rendes ember”. Az egyik résztvevő kiemelte, hogy most nem dolgoznak sokat Magyarországon, inkább Csehországba járnak időközönként. A kisgyerekes nők gyerekeikkel otthon vannak; két lány, akik a szüleikkel vettek részt a beszélgetésen, még általános iskolába jár.

„A párommal hamarabb kint voltunk Magyarországon, mint a háború kitört, csak a gyerekek voltak otthon, két lány, a nagyobb fiú. Amikor kitört a háború, mi pont munkában voltunk, az volt a gond, hogy nem tudtak volna átjönni a gyerekek, nekem haza kellett volna utaznom a kicsiért, nekem is, meg az apjának is.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Az általánost kijártam, aztán jöttünk anyukámékkal dolgozni. Volt, hogy otthon voltam, aztán a párommal kezdünk el magyarba járni, mentünk haza, otthon voltunk, megpihentünk, aztán menünk vissza. (...) Éltünk nyugodtan, vettünk egy házat, nem tudtuk, hogy bejön ez a háborús dolog.” (fiatal lány, Hajdú-Bihar megye)

„Mert a munka általában onnan van nekünk {Csehországból}, a jövedelem, mert oda, ha kimegy a család, öt ember, aki munkaerő, dolgozni, mert én a menyemmel tudok például váltásban dolgozni. (...) Oda is szezonális munkára megyünk, most május végétől elkezdődik a szezonális munka.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Mink találtuk a párommal {a munkát}, idevaló egy ismerősünk, dolgoztunk neki, és felajánlotta, hogy van ilyen csirke nevelés, ha szeretnénk jönni családdal. El is jöttünk, a mi családunk, megismerkedtünk a mostani főnökünkkel, nem akarok nevet mondani. (...) Nagyon egy rendes ember amúgy, nagyon egy jó főnök, mindenben segítőkész, nem mondhatunk rá semmit se.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Munkát kaptunk, megélni meg tudunk, hát mit van ehhez hozzáfűzni. (...) Hát nem mentem én még semmilyen munkahelyre. Ehhez a gazdához bementem, {X} bácsi, adjon munkát. Na, hát jó, holnap álljal munkába. (...) Ukrajnába nincsen hova mennem, hova menjek lakni.” (idős nő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Otthon még ennyi munkalehetőség sincs, a negyede sincs, mint ami itt van. Itt legalább, ha kevés pénzért is, végzettség nélkül is meg lehet élni. Nálunk nem.” (fiatal lány, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

2.1.2. Lakhatás, lakáskörülmények

A résztvevők többsége Ukrajnában saját ingatlannal rendelkezik, rendelkezett, de lakhatásuk minősége ott sem volt magas (falusi kisház, panellakás). Egyes résztvevők Magyarországon albérletben élnek (kistelepüléseken), viszonylag megfelelő körülmények között, ugyanakkor többen, bár ezt nem hangsúlyozták, de az információk alapján igen rossz körülmények között, zsúfoltan élnek, ráadásul a szállásuk gyakran bizonytalan. Az egyik Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei család Magyarországon már vett egy kis falusi házat, amelyet fel kellene újítani.

A Hajdú-Bihar megyei csoportban két családnak, ahogy szó volt róla, munkáltatójuk biztosítja a szállást; egyikük egy házban, a másikuk egy volt presszóban lakik. Bérleti díjat nem kell fizetniük, viszont rezsit igen; előbbi család havi 70 ezer forintot, utóbbi korábban 70 ezer, ma már 150 ezer forintot fizet a rezsiért, ezt levonják a fizetésükből (vagyis nem ők fizetik be). A vállalkozó egyébként mindkét családnak felajánlott eladásra egy-egy ingatlant (8, illetve 16 millió forintért), amelyet részletekben fizethetnek, illetve ledolgozhatnak nála (a felkínált lehetőséggel nem éltek a családok). Az egyik Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei család szintén a munkát adó vállalkozónál lakik, tulajdonképpen egy mezőgazdasági épületben. Az egyetemista lány szüleivel és testvérével albérletben él egy városban.

„Nekem 2022-ben leégett a házam, még akkor ez a háború nem volt. (...) Én a három gyerekkel otthon voltam, mert még van nekem egy kisfiú is, 16 éves, azt hajnal négy óra fele begyúlt a ház teteje, és akkor már nem tudunk menteni sehogy se, csak az ablakon keresztül kimenekülni. És rá egy hónap múlva már meg kijött ez a háború. Úgy tudtunk ide kimenekülni, mert az egész papírok, minden elégett nekünk. (...) Mai napig nem tudni, hogy történhetett ez a tűz.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye).

„Itt nem annyira akarunk venni házat, mert jó sok pénzbe kerül, meg megmondom úgy, ahogy van, arra nekünk nem futja, mert az nem úgy van, hogy most megveszünk egy házat, azt itt fogunk lenni.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye).

2.1.3. Intézményekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos tapasztalatok

A résztvevők többsége tapasztalt valamilyen nehézséget, többen nem megfelelő bánásmódot is a különböző szolgáltatások igénybevétele és az ügyintézésük során. Többen kiemelték, hogy az ügyintézők jellemzően nem segítőkészek velük menekült helyzetük és – különösen – roma származásuk miatt. Ugyanakkor vannak kedvező tapasztalatok is, olyan esetek, amikor

megfelelő ellátásban és bánásmódban részesültek a szülők és/vagy a gyerekek. Ezzel együtt, a leggyakoribbak az egészségügyben szerzett negatív tapasztalatok. Ezek egy része a dokumentumok és/vagy a magyarországi bejelentett lakcím hiányából, másik részük az előítéletekből, diszkriminációs gyakorlatokból, valamint a nyelvi nehézségekből ered (beszélnek magyarul, de sok mindent nem értenek, különösen a hivatalos ügyintézők során, írni-olvasni nehezebben tudnak). Több fiatal nő már Magyarországon szülte meg gyerekeit, gyerekeit, de mindkét csoportban volt egy-egy fiatal anya, aki visszament Ukrajnába szülni. Egy férfi családtagnak, bár bejelentve dolgozik, 70 ezer forintot kellett fizetnie a magyarországi orvosi kezelésért. Gyakran előfordul, hogy betegség esetén a házi orvos „nem vállalja” a gyermeket, illetve nem ad neki igazolást, így az iskolában gyűlnek az igazolatlan órák. Az egyik résztvevő az okmányirodára panaszkodott, ahol „nagyon is gyűlölik az ukránokat, ezt ki is merem jelenteni, ellenvetés nélkül”.

„A múltkor a vejemnek megfájdult a veséje, de ezelőtt már nekem is volt ilyen problémám. (...) Nagyon megfájdult a vállam, azt mondja a nagyobbik lány, gyere, anya, elmegyünk a rendelőbe, a családorvoshoz. Elmentünk, azt mondja a lány, vizsgálják már meg anyukát, mert nem jól van. És akkor mondja az orvos, hogy van TAJ kártyája? Mondom, sajnos nincsen, mivel nem idevalósaik vagyunk, nem is tudtuk, hogy hol kell ezt elkezdni, akkor még ilyen frissek voltunk. Hát szó szerint azt mondta nekem a házi orvos, hogy akkor nem kezdhetek magával semmit, akkor fáradjon ki. Bocsánat, akkor hol van a segítség. (...) Úgyhogy nem segített.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Nekünk is így volt az orvossal, hogy neki menekült státusza van, menedékes, és nem akarták befogadni, hogy az oltást beadják neki {a kisgyerekek}. Mert ők nem hallottak arról, hogy menedékes státusszal be lehet fogadni. És úgy elmentünk {egy városba}, és ott mondta a főorvos, hogy ha nem vállalják el, akkor nyugodtan hívhatom az ÁNTSZ-t, hogy nem fogadták be a kisfiút, és fel is jelentettem őket, és úgy meg befogadták. És így már beadták neki az összes oltást, és fel is vették az óvodába.” (fiatalabb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Nem említettem, nekem ezzel itt Magyarországon nagyon-nagy gondom van. Tudok írni meg olvasni, de itt úgy van, ha egy papírt elibém laknak, hogy családnév a kérdés, és ugye, utónév. Nálunk pedig úgy van a kérdés, hogy vezetéknev és keresztnév, és akkor én rákérdeztem erre a háromgyerekes támogatásra, a gázra, hogy adjanak nekem valami kedvezményt. (...) Az ügyintéző, hogy legyen már szíves nekem akkor most megmondani, hogy a családnevem, az mi, meg mi az az utónév. (...) Hova mit kell írnom, mondom, legyen már szíves engem ebben tájékoztatni, mivel nem értem a kérdést. És akkor ilyen konfliktus jött ki, mintha ilyen butának is nézett volna: Akkor minek jöttünk ide Ukrajnából, ha nem értitek? Milyen jogon kaptátok ti meg, így mondja nekem, a magyar állampolgárságot, ha nem értitek a magyar nyelvet? (...) Mi egy más világba cseppentünk, hiába magyarul beszélünk, de nem olyan szinten, ahogy kell. Nekem eddig ebből több gondom adódott.” (középkorú nő, Hajdú-Bihar megye)

„(...) nem jól fogadták {a városi sürgősségi ellátáson}, nem kapta meg az ellátást, az orvosi ellátást, mert menekült. Pár óra hosszát bent tartották, és akkor kieresztették, hazaeresztették, és a gyerek heteken keresztül hányt és hányt és hányt. És egyszerűen nem adtak neki semmit, és a gyerekek haza kellett menni. (...) Nem kapta meg az orvosi ellátást, egyszerűen semmilyen ellátást nem kapott meg.” (idősebb nő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Háromszázezer forintot kellett volna nekem fizetni. Utána valamelyik orvos mondta, hogy milyen útlevele van? Mondom, van kék meg piros, akkor mondja, hogy adjam oda a kéket, úgy fizettem 70 ezret.” (középkorú férfi, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Amikor TAJ-számot kellett intézni, akkor nagyon 'kedvesen' mondták, hogy maga nem magyar állampolgár, és magának nincs itt semmi joga, meg ilyesmi. (...) Meghallgattam, és mondom, köszönöm szépen, és elmentünk.” (nő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Van egy kislányom, egyéves és öt hónapos, itt született {a városban}, hát koraszülött lett, beteges, hordani kell vizsgálatokra rengeteget, de hál' istennek jól van a kislány, nem maradt ilyen öröklődés, vagy hogy kell mondani, nyoma, hogy ő koraszülött. Jól van, csak azért na, jó volna otthon lenni.” (fiatal nő, Hajdú-Bihar megye)

Az óvodával és az iskolával kapcsolatos szülői tapasztalatok vegyesek, és elég sok van belőlük, minthogy a résztvevők nagy részének van óvodás és/vagy általános iskolás korú gyereke. Néhányan megfelelőnek tartják az intézményt, ahová gyerekek jár; az egyik Hajdú-Bihar megyei résztvevő kiemelte, hogy nagyon elégedett gyereke iskolájával, pedagógusaival, és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei csoportban is volt olyan, aki megfogalmazta elégedettségét. Ugyanakkor többen osztották meg negatív tapasztalataikat arról, hogy csak nehezen vették fel gyerekeiket az óvodába, az iskolába; gyakori a menekült, különösen, de nem csak a roma gyerekek csúfolása, gúnyolása, kiközösítése, ami ellen a tanárok nem nagyon lépnek fel; a tanárok egy része szintén nem befogadó, és nem igazán segítik a menekült gyerekek beilleszkedését. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fókuszcsoport egyik tanulsága, hogy vannak iskolák, ahol a gyerekeket többnyire a többi tanulótól elkülönítve, meghatározott napokon (heti háromszor) tanítják, még a szünetre is más időpontban mehetnek ki, mint a többiek. Az egyik résztvevő gyereke viszont közösen tanul a többiekkel, egyedüli ukrán (nem roma) menekültként egy 150 fős falusi iskolában; a főbb tantárgyakból felzárkóztató foglalkozásokon vesz részt (egyedül), de beilleszkedését másként nem segíti az intézmény; ahogy a szülő fogalmazott, még „mindig meg kell védenie magát”.

A Hajdú-Bihar megyei csoportban nem volt olyan tapasztalat, amely szerint külön tanítanak a gyerekeket, de konfliktusok, nehézségek itt is vannak bőven. Jellemző a gyerekek kiközösítése (néhány osztálytárs részéről; erről a két általános iskolás résztvevő is beszámolt), és többször előfordult, hogy egy-egy szülő a tanárokkal került konfliktusba. Kiemelendő még, hogy az egyik résztvevő, az egyetemista lány (akinek ukrán diplomája nálunk nagyjából OKJ-s képzést ér) egy felsőoktatási intézményben tapasztalt előítéleteket a hallgatók és egy-egy tanár részéről, elsősorban emiatt jelentkezett át másik intézménybe (ahol egyébként már nagyon jól érzi magát, szakkollégista is). Egyik húga már Magyarországon kezdte az általános iskolát, most másodikos, és kitűnő tanuló; idősebb húga pedig itt fejezte be az általános iskolát, jelenleg szakközépiskolába jár (a család, ahogy szó volt róla, nem roma, és jól beszél magyarul).

„Nehéz volt neki {a gyerekének} megszokni. (...) És hát most már annyira nincsen baj, de eleinte nagyon sokszor csúfolták, nem volt kedve iskolába menni ezért. (...) Tőri is a nyelvet. (...) Jártunk pszichológushoz, és akkor jobban kinyílt, mert ő amúgy is ilyen bezárkózó, nem

szerep közösségbe járni. De most már kicsit jobb a helyzet, egy fokkal bátrabb, mint volt eddig.” (fiatal nő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„A gyerek általános iskolába először nehezen illeszkedett be, hetente háromszor járt, osztályra még nem tették, mert nem tudta a magyar nyelvet. (...) A kisunokám elsős, hát ő kitűnő tanuló. A tanárnő azt mondta, hogy év végére ő lesz a legjobb.” (idősebb nő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Először, amikor bementem, jó volt, sokan megnéztek, köszöntek, én is visszaköszöntem, nem mentem be egyelőre az osztályba, levittek az igazgatóiba, körbemutattak. Aztán már délben jöttek értem anyukámék. És rögtön reggel kezdtem az iskolát. Hát mindig mondták, hogy itt van az új lány, meg ukrán meg minden. (...) Nem volt semmi. Majd, amikor jött {a másik menekült lány}, bejött, összebarátkozott, könnyebb volt neki, mert ott voltam én, és akkor kicsit jobb volt. (...) Mondták, hogy menjünk vissza Ukrajnába {az osztálytársak}, én meg nekik estem. Felvittek az igazgatóiba, de nem mondtak egyelőre semmit. Mondták, hogy majd megyünk segíteni a konyhára, egy kis büntetést kapunk, és mentünk segíteni a konyhára. (...) Most megint visszajött ez a kötekedési időszak, nem tudom, hogy minek. Mindig székálnak, hogy hogy járok iskolába, meg a kinézetünk miatt, meg {a másik menekült lányt} is így lecigányozzák, engemet is, meg hogy hogy nézünk ki, hogy járunk, nincs márkás cipőnk.” (általános iskolás tanuló, Hajdú-Bihar megye)

„Az volt a lényeg, hogy {a lányának} otthon nem lehet tornázni, egyáltalán nem lehet, gyenge volt a szíve, erre van is otthon papír, hogy gyenge a szíve. (...) Mindig székálta a tanár, hogy labdázzon meg ilyesmi. Szóval mindig székálta a kicsit, ezért nem akart járni iskolába. (...) Nem hagy neki békét, tornázzon. (...) Elmentem az igazgatóhoz először, megkérdeztem tőle, hogy van maguknál ilyen és ilyen, legyen szíves, hívja nekem ide. (...) Megkérdeztem, hogy mi a baja az én gyerekekkel. Neki semmi baja nincsen, csak hogy {a lány} nem tornázik. Mondom, maga megéri, hogy az én gyerekeknek nem szabad tornázni? Hát akkor miért nem viszek orvosi papírt, miért nem megyek haza érte meg ilyesmi. Mondtam neki, hallgasson ide, ez nem a kert alatt van, hogy én ma hazamegyek, hozok egy orvosi papírt. (...) Én nem tudok hazamenni, azt gyorsan visszajönni magának egy orvosi papírral.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Volt egy olyan eset, hogy {a lányának} születésnapja volt. Nálunk az van, hogy valamit viszünk az osztályba, mivel az születésnap. (...) Hát ott ült a tanár az ajtóban, {a lány} ment befele, de van egy olyan rossz szokás, hogy nem szabad bemenni az osztályba, míg nincsen csengő, szóval kint kell állni, ha esik az eső, ha hideg van. (...) Na, mi meg vittük a szatyrot a két lánnyal, (...) és akik mentek be az iskolaajtón, mindet utasította ki. (...) Ez ugye, februárban volt. (...) És ilyen nagy hanggal a kicsire, hogy máris fordulj visszafele, ide neked nem szabad bejönni. Ez olyan sértőn esett, mivel ő egy új gyerek, akkor, ha már a gyerekek olyan undorítóan viselkednek vele, akkor legalább a tanárok lennének megértőek.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Kötekednek, lenéznek. (...) Engem is lecigányoznak, ukránoknak, meg lenéznek, mert nincs márkás ruhám, cipőm.” (általános iskolás tanuló, Hajdú-Bihar megye)

„Azt tudom mondani, hogy ez a társadalom, a gyerekek közt, nekem ez a kisebbik fiammal van meg, az mindig verekszik. (...) Leukránozzák, ugye, mivel mindenki roma, nem mondhatják neki, hogy cigány.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Volt még egy probléma. (...) Volt olyan példa, amit nem értett meg {a gyereke}. De mondtam is neki, lányom, kérdezd meg a tanárt, amit nem értesz. Mert ha nem érted, akkor meg kell, hogy értsed. Meg is kérdezte, hogy ő azt nem érti, azt a feladatot. Azt mondta {a tanár}, hogy őt nem azért fizetik. (...) Fel is mentem az igazgatóhoz. (...) mert ilyen nem jó érzés volt.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Azért nem fognak továbbmenni, mert van két ilyen undorító az osztályban, aki piszkálja. (...) Többször megjegyzik, hogy mi van rajta, hogy hogy néz ki, hogy miért nincsen márkás cipője. Hát bocsásson meg a világ, mindenki azt vesz, amire jut. (...) Voltunk is {az iskolában}, hogy akkor {a gyerek} nem fog járni iskolába, mert ő nem szokja meg. Akkor mondta az igazgató, hogy Magyarországon ez nem így megy, ez még az elején volt, akkor nem fog kapni támogatást, akkor elviszik a gyereket, de nálunk ez nincs. Akkor miért nem segítenek, hogy tudjanak túllépni, hát nem olyan könnyű, nekünk nem könnyű, egy felnőttnek új életet kezdeni, nem még a két gyereknek. (...) akkor miért nem segítenek? Akkor miért azt kérdezik, hogy {a gyereknek} miért van annyi hiányzása, miért nincsen igazolása? De azt nem kérdezik meg, hogy lehet, hogy egy probléma miatt nem jár iskolába. (...) Meg ha tudna vinni papírt, persze hogy vinne papírt.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

2.1.4. Tervek, jövő

Mindkét beszélgetés résztvevői Magyarországon tervezik jövőjüket (többségük kettős állampolgár). Többen (szülők, fiatalok és gyerekek) megfogalmazták azt is, hogy honvágyuk van, szeretnének visszatérni Ukrajnába, de jól tudják, hogy erre a közeljövőben nem lesz lehetőségük. Nyugat-Európába egyikük sem szeretne menni (erre kettős állampolgárságuk és a nyelvtudás hiánya miatt nem is nagyon van reális lehetőségük); az egyik Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei család Németországban próbálkozott, de – ukrán-magyar kettős állampolgárságuk miatt – nem kaptak megfelelő segítséget, a családtagokat külön szállásolták el, így egy hét múlva visszatértek szállás-és munkaadójukhoz, akinél egyébként nagyon rossz körülmények között élnek. Egy másik résztvevő, aki jelenleg közfoglalkoztatottként dolgozik, egyértelműen Magyarországon tervezi a jövőt; fordító lenne (beszél ukránul, magyarul, oroszul, angolul), gyereke pedig a NAV-nál szeretne majd dolgozni. Az egyetemista lány sem szeretne hazamenni, mert az itteni lehetőségek még mindig jobbak, mint Ukrajnában; apja, aki otthon gazdaságot vezet, viszont nagyon vágyik haza. Az egyik férfi résztvevő felesége és gyerekei Ukrajnában élnek, ő viszont nem mehet haza.

A Hajdú-Bihar megyei csoport résztvevői általánosságban nem terveznek visszatérni Ukrajnába, leginkább a gyerekek iskolája és a munkalehetőségek miatt (amelyek többnyire nem bejelentett munkát, rossz munkakörülményeket jelentenek, de még mindig jobb minőségű életet biztosítanak az ukrainaihoz képest); egyikük már házat is vett Magyarországon. Egy másik résztvevő gyereket felvették magyarországi középiskolába („jó iskolába”); az egyik család pedig egyébként se tudna hazamenni, ukránai házuk korábban leégett, itt próbálnak új életet kezdeni. Van olyan résztvevő, aki azonban azt fogalmazta meg, hogy az itteni viszonylagos biztonság ellenére, ha véget érne a háború, inkább hazamenne. A két általános iskolás lány közül az egyik azt mondta, hogy „szeret itt lenni”, de nagyon hiányzik az otthon. A másik

viszont haza akar menni: „Anyukámék dolgoznak, én magamban vagyok otthon, most az nem olyan jó. Én haza akarok menni.”

„Így vagyunk, mit mondjak, Magyarország biztonságot nyújt nekünk, de ez nem a miénk, ez nem a miénk. Persze, természetes, hogy ha vége van a háborúnak, ha tudnánk, hogy a fiaink, az embereink biztonságban vannak otthon, akkor természetesen, hogy haza szeretnénk menni. Fogadnak minket, de azért tudják, hogy nem az övéik vagyunk, nem Magyarországhoz tartozunk. (...) A gyerekek iskolába járnak, sok ideig nem fogadták el, leukránozzák, szóval vannak problémák, hiába Magyarország biztonságot nyújt, de szeretne az ember hazamenni.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Hál’ istennek itt elmentünk, dolgoztunk, sokat dolgoztunk ahhoz, hogy tudjunk lakást venni Magyarországon. Kicsi gyerekek voltak, nem tudunk így össze-vissza lenni, kénytelenek voltunk lakást venni, alapítani a kis életünket. (...) Még Magyarországon is, vagy Nyíregyháza környékén lehetne valamilyen munkát találni, vagy pedig Budapesten.” (idősebb nő, Hajdú-Bihar megye)

„Nem szeretnék hazamenni, mert ott én nem látok jövőképet. Munkahely nincs, elhelyezkedni nem tudok. Ott teljesen más a szociális rendszer, mint itt. Itt se jó, de sokkal jobb, mint otthon. Szóval én nem szeretnék elmenni. (...) Édesapa az, aki nagyon ragaszkodik, mert otthon ugye, neki gazdaság van, és ő azt vitte és csinálta. Ő az, aki nagyon vágyik haza, de sajnos nem lehet.” (egyetemista lány, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Nekem a kislányom minden reggel úgy kel fel, hogy anya, még mindig nem megyünk haza? Nem csak úgy haza, hogy hazanézzünk meg visszajövünk, hanem úgy haza.” (fiatalabb nő, Hajdú-Bihar megye)

2.2. A Heves megyei fókuszcsoport tapasztalatai

A Heves megyei fókuszcsoporton hét, 18 és 21 év közötti ukrán fiatal (négy fiú, három lány) vett részt, mindannyian kollektív szálláson élnek, és Kelet-Ukrajnából, jellemzően Donyeck térségéből érkeztek. A beszélgetés ukrán-magyar tolmácsolással zajlott, ami egyrészt nehezítette a kommunikációt, másrészt így ebben az esetben nem tudunk idézeteket használni. Megjegyzendő, hogy résztvevők egy része – nyilván fiatal korukból és kiszolgáltatott helyzetükből adódóan – igen félénk, bizalmatlan volt, és csak kevés tapasztalatukat mesélték el a beszélgetés alatt. Ezzel együtt, a főbb területeken sikerült releváns információkat gyűjtenünk.

2.2.1. Oktatás, lakhatás, egészségügy, munka

A hét fiatal többsége több, mint két éve, a háború kitörése után nem sokkal érkezett Magyarországra, négyen egyedül (egyikük 16 évesen, egy másik résztvevő néhány nappal 18. születésnapja előtt), hárman családtagokkal (anyjukkal, testvérükkel, más rokonokkal) lépték át a határt. Az egyik fiúnak már korábban itt élt a családja, így ők Magyarországon tudtak egyesülni; egy másik egyedül érkezett fiú ma már az anyjával él (kollektív szálláson). Öten tanulnak, mindannyian távoktatásban (online), ukrán iskolában; közülük négyen felsőoktatási

intézményben (kiberbiztonság, orvos, angol-német szak), egy fő középiskolában végzi tanulmányait; az egyik egyetemista lány dolgozik is. Az online oktatással többnyire elégedettek, annak ellenére – ahogy egyikük jelezte – a tanárok áramkimaradás vagy az internet hiánya miatt gyakran nem tudják megtartani az órát; az orvosnak tanuló résztvevő pedig csak elméleti képzést kaphat a távoktatásban. Az egyik nem tanuló fiú sikertelenül felvételizett egy magyarországi egyetemre (elősorban azért, mert nem volt itteni nyelvvizsga bizonyítványa), de számítógépes technológiát szeretne tanulni. A másik állást keres, korábban már két itteni munkahelyen is dolgozott.

A hét fiatal két különböző szálláson él, egy részük egyedül, néhányuk családtagokkal. A szállással összességében elégedettek; egyikük kiemelte, hogy beköltözéskor minden új volt, a körülmények jók (van áram, internet, mindig van meleg víz, és ételt is kapnak). Egy résztvevő, aki másik szálláson lakik, szintén elégedett a körülményekkel, viszont jelezte, hogy ma már nem kap térítésmentes étkezést (korábban kaptak, de 18 év felett már nem jár, illetve az aktív korúak esetében csak akkor, ha van 18 éven aluli gyerekük). Egy másik fiatal azt emelte ki, hogy közös szobában lakik más családtagjával, ami megnehezíti a távoktatásban való részvételt. Kérése ellenére nem kapott külön szobát, pedig a szálláson vannak üres szobák (igaz, további családtagjai összesen már három szobát igényeltek).

A fiataloknak nincs sok tapasztalata a hazai egészségügyben, de egyiküknek súlyos betegsége volt; ő elmondta, hogy megfelelő ellátást kapott, és fizetnie sem kellett (igaz, önkormányzati autóval vitték egy megyei jogú város kórházába; a másik szálláson élők nem kapnak ilyen segítséget). Egy másik, dolgozó résztvevő az emelte ki, hogy betegség esetén a táppénzt gyorsan, könnyen tudja intézni a háziorvosnál. Nehézségként azt fogalmazták meg, hogy több gyógyszert – ellentétben Ukrajnával – itt csak receptre kaphatnak; drága a fogorvos; nyelvi akadályok nehezítik a háziorvossal való találkozást (ebben tolmács segítségét kell kérni, ami persze nem jó helyzet).

Munkakereséssel kapcsolatos tapasztalatokról, illetve nehézségekről ketten számoltak be. Egyikük, aki legutóbbi munkahelyét az egyetemi felvételi miatt hagyta ott, azóta nem talál állást. Önéletrajzát több helyre (Budapestre is) elküldte (építkezés, konyhai munka), de választ nem kapott. Megítélése szerint az a probléma, hogy nem tud magyarul, és 18 évesen nincs jelentős munkatapasztalata. A másik, később érkezett fiatal – megfelelő információk, ismeretek hiányában – pedig nehezen indul el a munkakeresésben, amihez egyelőre nem kapott segítséget. Az egyik (péküzemben) dolgozó résztvevő azt emelte ki, hogy a máshol dolgozó menekültek jóval többet keresnek nála; ha albérletben kellene laknia, azt biztosan nem tudná fedezni.

2.2.2. Általános tapasztalatok, nehézségek és tervek

A résztvevők egy része elmondta, hogy jellemzően „kedves emberekkel” találkoznak Magyarországon, és „kifejezetten negatív dolgokat” nem tapasztaltak. Egy-egy résztvevő említette, hogy volt része rossz helyzetekben („nem nagy probléma, de azért kellemetlenséget okoz”), például, amikor a helyi járaton a sofőr – állandó lakcím hiányában – nem fogadta el a számára kiállított bérletet, emiatt néhány alkalommal leszállították. Többen járnak

edzőterembe, sőt, egyikük ingyenes bérletet kapott, mivel ő volt ott az első ukrán menekült. Kaptak kedvezményes belépőkártyát a helyi strandra, amit szintén pozitívként említettek (amit egyébként néha nem fogadnak el belépéskor).

Néhány résztvevő rendszeresen utazik Budapestre, itt történtek kisebb incidensek (rámenősebb kéregetőkkel), de nem menekült helyzetük, ukrán származásuk miatt. Az egyik fiatal az önkormányzat „migrációs osztályán” került „kényelmetlen helyzetbe”, amikor angolul próbált kommunikálni. Azt mondták neki, hogy ne használja az angolt, miközben az előtte lévő ügyféllel angolul beszéltek (legközelebb tolmáccsal ment a hivatalba). Egy másik résztvevő több, mint két hónapja beadta kérelmét a létfenntartási támogatásra, de az ellátást, amely járna neki, azóta sem kapta meg. Egy következő fiatal azt említette, hogy közel egy éve (tavaly nyár óta) nem kap választ a felvétellel kapcsolatos levelére egy magyarországi egyetemről; egy másik pedig nem talál olyan német nyelvtanfolyamot, ahol angolul tanítanak (a magántanár 25 eurót kér egy óráért).

A hét résztvevő közül öten a háború után visszamennének Ukrajnába, de tudják, hogy rövid távon ennek nincs esélye, így egyelőre más terveik vannak. Ketten Budapestre költöznének, leginkább a munkalehetőségek miatt, de ők is, és mások is gondolkodnak abban, hogy Nyugat-Európába mennek tovább (angolul tudnak). Az orvostanhallgató mindenképpen Ukrajnában szeretne dolgozni, de ha nagyon elhúzódik a háború, ő is Nyugat-Európában próbálna. Két fiatal nem menne vissza a háború után sem, ők – ha nem is a közeljövőben, de – tovább szeretnék menni Németországba, illetve Olaszországba vagy Hollandiába.

MELLÉKLET

Interjúvázlat (strukturált interjúk szakemberekkel/önkéntesekkel)

1. Bevezető kérdések, háttérinformációk
 - Mi a végzettsége? Hol dolgozik jelenleg? Mi a foglalkozása, funkciója, pozíciója?
 - Hogyan került kapcsolatba a menekültekkel, hogyan kapcsolódott be a velük való munkába, és kb. mikor? Milyen okból találkozik velük, és milyen rendszerességgel?
 - Mi motiválta arra, hogy segítsen? Hogy érzi, mennyire lát rá a menekültek helyzetére, mindennapjaira, mennyire ismeri problémáikat, nehézségeiket?
2. Szakmai tevékenységek, eszközök, eredmények, nehézségek
 - Kérem fejtse ki részletesen, hogy milyen keretek között, milyen típusú munkát végez a menekültekkel. Melyek a napi/rendszeres feladatok, tevékenységek, módszerek, eszközök?
 - Kb. hány menekülttel dolgozik, mennyivel áll kapcsolatban? Ők jellemzően honnan, mely területekről, településekről érkeztek, milyen nyelven beszélnek?
 - Hogy látja, melyek a legnagyobb nehézségeik? Ezek közül melyekre tudnak önök reagálni, melyeket tudják megoldani, kezelni, és melyeket nem?
 - Mennyire tartja eredményesnek saját munkáját/munkájukat? Miben, és kb. milyen időtávban mutatkoznak meg ezek az eredmények, előrelépések?
 - Kikkel, milyen szereplőkkel (intézményekkel, szervezetekkel, szakemberekkel stb.) egyeztet a munkája során? Kikkel működik együtt, és hogyan, miben? Mennyire sikeresek, hatékonyak ezek az együttműködések?
 - Milyen hiányokat, nehézségeket tapasztal saját, menekültekkel végzett munkája, tevékenysége során?
3. A menekültek helyzete, diszkriminációs helyzetek, gyakorlatok (a hangsúly elsősorban a roma és nem roma menekülteken van, de általánosságban az ukrán menekültekkel kapcsolatos tapasztalatok is fontosak)
 - Kérem becsülje meg, hogy az ön/önök látókörében lévő menekültek mekkora része (kb. hány százaléka) lehet roma származású.
 - Mit gondol, a roma és a nem roma menekültek ugyanolyan bánásmódban részesülnek Magyarországon? Lát-e esetleg különbségeket ezen a téren? Vannak-e rendszerszerű különbségek? Van-e különbség a velük szembeni társadalmi attitűdben?
 - Ha igen, kérem, mondja el tapasztalatait különösen, de nem kizárólag a következőkkel kapcsolatban (ami releváns): hatóságok, intézmények, szolgáltatások (rendőrség, önkormányzat, szociális, gyermekjóléti-gyermekvédelmi, egészségügyi ellátások); lakásbérlet, albérlet keresés; munkahelykeresés, foglalkoztatás; a mindennapok során (boltban, tömegközlekedésen stb.), egyéb.
 - Honnan értesült ezekről? Részese volt, látta, vagy elmondták önnek/önöknek? Ha utóbbi, kik mesélték ezeket?
 - Mit gondol, hogyan lehetne ezeket a diszkriminációs gyakorlatokat mélyebben feltárni, és tenni ellenük? Kinek, milyen szereplőknek lehet ebben szerepük, feladatuk? Lát-e reális esélyt, hogy ez változzon?
 - Mi a tapasztalata, milyen tervekkel, elképzelésekkel rendelkeznek a menekültek? Van ebben különbség a roma és a nem roma menekültek között?

4. Nők és gyerekek helyzete

- Hogy látja általánosságban a menekült nők és a gyerekek, fiatalok helyzetét? Milyen esélyeik vannak a munkaerőpiacon, az oktatásban, képzésben? Lát-e esetleg ezekben különbséget aszerint, hogy romákról vagy nem romákról van szó?
- Az ön/önök látókörében lévő nők jellemzően mivel foglalkoztak Ukrajnában? Jellemzően mit csinálnak Magyarországon?
- Az ön, önök látókörében lévő gyerekek járnak-e bölcsődébe, óvodába, általános iskolába, középiskolába? Ha nem, annak mi az oka? Jellemzően egy helyre, egy intézménybe járnak a gyerekek, vagy ez változó, különböző?
- Mit gondol, megfelelő nevelésben, oktatásban részesülnek ezek a gyerekek? Mennyire sikerült beilleszkedniük, mennyire fogadták be őket az intézmények (az ott dolgozók, a gyerekközösség)? Segítik-e őket az intézmények valamilyen plusz tevékenységgel, programmal (nyelvtanfolyam, felzárkóztatás, korrepetálás, kulturális-szabadidős programok)? Ha igen, melyek ezek, és ön szerint mennyire eredményesek?
- Tapasztalt-e, hallott-e problémákat, diszkriminációs eseteket, gyakorlatokat ezekben a „gyerekintézményekben” vagy ezekkel kapcsolatban? Ha igen, melyek ezek, és honnan tudja?
- Önnek/önöknek vannak olyan tevékenységeik, eszközeik, programjaik, amelyek kifejezetten nőknek és/vagy gyerekeknek, fiataloknak szólnak? Ha igen, kérem mutassa be ezeket. Mennyire tartja ezeket eredményesnek, hatékonyak? És mire lenne még szükség?

Záró kérdések

- Van-e esetleg még bármilyen tapasztalata, információja, amely releváns lehet, de nem kérdeztem, nem került szóba?
- Mit gondol, mire lenne szükség ahhoz, hogy hatékonyabban lehessen segíteni a menekülteket? Vannak-e konkrét ötletei, elképzelései? Kiknek, milyen szereplőknek (állam, önkormányzat, civil szervezetek) lennének feladatai mindezek érdekében?
- Hogy látja a menekültek jövőjét az elkövetkező egy-két évben Magyarországon?

Fókuszcsoport témái, kérdései (Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

1. A résztvevők háttere

- Honnan és mikor érkeztek?
- Kikkel vannak Magyarországon (családtagok, rokonok stb.)? Vannak-e gyerekeik, mennyi, hány évesek? Ők (a gyerekek) mit csinálnak jelenleg, járnak-e intézménybe?
- Mi a végzettségük, mit csináltak Ukrajnában?
- Mit csinálnak Magyarországon? (munka, gyereknevelés, tanulás, egyéb)
- Miért vesznek részt a beszélgetésen?

2. Menekültként Magyarországon – általában

- Hogy érzik magukat itt, milyen tapasztalataik vannak „úgy általában”? (felvezetésként) Van-e bármilyen negatív és pozitív tapasztalatuk, élményük, amit megosztanának?
- Kitől, hol tudnak segítséget kérni, ha szükségük van rá? Miben kértek, kérnek, illetve kaptak, kapnak segítséget? És ezeken túl miben kellene segítség, támogatás?
- Mennyire elégedettek Magyarországon a következőkkel (amelyek relevánsak a résztvevők számára, van tapasztalatuk arról)? Miért elégedettek vagy elégedetlenek?

- a szállásukkal, ahol most élnek,
- a gyerekekkel kapcsolatos, őket célzó ellátásokkal, szolgáltatásokkal, intézményekkel,
- az oktatási, tanulási lehetőségekkel,
- a munkalehetőségekkel,
- az egészségügyi szolgáltatásokkal, orvossal,
- a szabadidős-kulturális programokkal, szórakozási lehetőségekkel.
- az emberekkel, a közösséggel általában.

3. Menekültként Magyarországon – beilleszkedés, diszkrimináció, incidensek

- Mennyire tudnak, illetve egyáltalán mennyire akarnak beilleszkedni a magyar társadalomba, illetve a közvetlen környezetükbe? Vannak-e olyan közösségek, csoportok, amelyekbe valamilyen módon tartoznak, amelyekben részt vesznek? Ha igen, melyek ezek, hol, hogyan? Ha nem, miért nem?
- És mi a helyzet a gyerekekkel ezen a téren? Hogy látják, őket befogadta, befogadja az óvodai/iskola közösség? Vannak barátaik? Járnak közösségbe?
- Vannak-e akadályai annak, hogy ők (a résztvevők) és a gyerekek be tudjanak illeszkedni (iskolába, munkahelyre, közösségbe stb.)? Ha igen, melyek ezek? Milyen tapasztalataik vannak erről?
- Hogy érzik, a menekült háttér vagy a roma származás miatt, vagy mindkettő miatt nehéz a beilleszkedés?
- Volt-e része a résztvevőknek és/vagy a gyerekeknek olyan helyzetekben, amikor úgy érezték, hogy diszkriminálják őket, nem méltányosan, esetleg megalázó módon bántak velük? Ha igen, hol, kik, milyen helyzetekben? (Menekült és/vagy roma származás miatt?) Ha történt ilyen, jelezték-e azt valahol, valakinek? Történt-e bármi a jelzés után, annak hatására?

4. Jövő, tervek

- Hol képzelik el a saját és gyerekeik jövőjét (Ukrajnában, Magyarországon, máshol) kb. 3-5 év múlva? És később, 5-10 év múlva? Miért?
- Milyen terveik, elképzeléseik vannak a jövőre nézve? Mit tudnak tenni ezek érdekében? Mi akadályozza a tervek, célok elérését? Milyen segítségre lenne szükségük ebben?

Fókuszcsoport témái, kérdései (Heves megye)

1. A résztvevők háttere

- Hány évesek, honnan és mikor érkeztek?
- Kikkel vannak Magyarországon (családtagok, rokonok stb.)?
- Mi a végzettségük, mit csináltak Ukrajnában?
- Mit csinálnak Magyarországon? (tanulás, munka, egyéb)
- Miért vesznek részt a beszélgetésen?

2. Menekültként Magyarországon – általában

- Hogy érzik magukat itt, milyen tapasztalataik vannak „úgy általában”? (felvezetésként) Van-e bármilyen negatív és pozitív tapasztalatuk, élményük, amit megosztanának?

- Kitől, hol tudnak segítséget kérni, ha szükségük van rá? Miben kértek, kérnek, illetve kaptak, kapnak segítséget? És ezeken túl miben kellene segítség, támogatás?
- Mennyire elégedettek Magyarországon a következőkkel (amelyek relevánsak a résztvevők számára, van tapasztalatuk arról)? Miért elégedettek vagy elégedetlenek?
 - a szállásukkal, ahol most élnek,
 - az oktatási, tanulási lehetőségekkel,
 - a munkalehetőségekkel,
 - az egészségügyi szolgáltatásokkal, orvossal,
 - a szabadidős-kulturális programokkal, szórakozási lehetőségekkel.
 - az emberekkel általában.

3. Menekültként Magyarországon – beilleszkedés, diszkrimináció, incidensek

- Mennyire tudnak, illetve egyáltalán mennyire akarnak beilleszkedni a magyarországi fiatal közösségekbe, csoportokba? Találkoznak-e ilyenekkel? Ha igen, hol, hogyan? Ha nem, miért nem?
- Vannak-e akadályai annak, hogy be tudjanak illeszkedni (iskolába, munkahelyre, közösségbe stb.)? Ha igen, melyek ezek? Milyen tapasztalataik vannak erről?
- Hogy érzik, a menekült háttér vagy a roma származás miatt, vagy mindkettő miatt nehéz a beilleszkedés?
- Volt-e részük olyan helyzetekben, amikor úgy érezték, hogy diszkriminálják őket, nem méltányosan, esetleg megalázó módon bántak velük? Ha igen, hol, kik, milyen helyzetekben? (Menekült és/vagy roma miatt?) Ha történt ilyen, jelezték-e azt valahol, valakinek? Történt-e bármi a jelzés után, annak hatására?

4. Jövő, tervek

- Hol képzelik el a jövőjüket (Ukrajnában, Magyarországon, máshol) kb. 3-5 év múlva? És később, 5-10 év múlva? Miért?
- Milyen terveik, elképzeléseik vannak a jövőre nézve? Mit tudnak tenni ezek érdekében? Mi akadályozza a tervek, célok elérését? Milyen segítségre lenne szükségük ebben?